

Aves Visum

Natuur- en Vogelwacht Rotta
nummer 137 september 2016

Natuur- en Vogelwacht Rotta

Hoeksekade 164

2661 JL Bergschenhoek

e-mail: info@rotta-natuur.nl

website: <http://www.rotta-natuur.nl>

Triodos Bank NL60 TRIO 0254 40 52 23

Opricht: 9 februari 1982.

Aangewezen door de Belastingdienst als algemeen nut beogende instelling, ANBI.

Ingeschreven bij de KvK Haaglanden nr. 40464998.

Lidmaatschap:

minimaal € 12,50 per jaar voor volwassenen.

minimaal € 6,25 per jaar voor jeugd tot 18 jaar.

Donateurs: minimaal € 12,50 per jaar.

Verenigingsgebouw

Natuurcentrum Trefpunt Rotta

Hoeksekade 164

2661 JL Bergschenhoek

010-521 63 34 (alleen tijdens openingstijden)

Openingstijden:

donderdag: 10:00 - 16:00

zaterdag: 12:00 - 16:00

Trefpunt Beheer: trefpuntrotta@gmail.com

Ad Somers 06-39 32 11 13

Bestuur

Voorzitter hsas22@gmail.com

Hans Sanders 06 - 40 56 77 62

Vice-voorzitter aezuidervaart@hotmail.com

Anneke Zuidervaart 06 - 20 00 17 52

Secretaris secretariaat.rotta@gmail.com

Marijke den Oudendammer 06 - 28 51 81 05

Penningmeester penningmeester.rotta@gmail.com

Cor van de Lustgraaf 010 - 461 34 75

Leden

Jesse Keyzer jessekeyzer@gmail.com

stadsvogeladviseur 06 - 38 59 53 04

Cor Noorman corilona1@gmail.com

Paddenstoelen, vlinders 06 - 21 82 44 38

Arend Hoogeveen hoogeveen.a@hetnet.nl

Aves Visum, algemeen 06 - 83 69 84 50

Ledenadministratie

Cor van de Lustgraaf ledenbeheer.rotta@gmail.com

Website

Chris van Rijswijk cdvrijswijk@gmail.com

Colofon

Verenigingsblad van Natuur- en Vogelwacht Rotta

Nummer 137, september 2016, jaargang 36

Oplage 765 exemplaren.

Verschijnt in maart, juni, september en december in de tweede week van de maand.

Redactie:

Machiel Brinkhorst, Aad Deurloo, Arend Hoogeveen, Marleen Lekkerkerk en Hans Soeterbroek

Redactieadres: avesvisumredactie@gmail.com

Druk: Editoo BV, Arnhem

De redactie behoudt zich het recht voor artikelen in te korten, te wijzigen en te weigeren, zo mogelijk in overleg met de auteurs. Overname van artikelen uitsluitend toegestaan met bronvermelding. Copyright van foto's blijft bij de fotograaf.

Inleveren van kopij voor de volgende Aves Visum voor 10 november 2016. Aves Visum verschijnt dan in de tweede week van december 2016.

Inhoud

Van het bestuur	3
Van de redactie	3
Smoelenboek	5
Tureluur	6
In Memoriam, Jan Kees Hoek	7
Excursie Hatertse en Overasseltse Vennen	8
Amfibieën overwinteren in de tuin	9
Ruimtelijke ontwikkelingen in de Noordrand	10
Rotta Kapoentjes - De natuur om van te smullen	11
Rotta Rangers - Oh natuurlijk	12
Integraal overleg Rottemerengebied	13
Forum	14
De Fakkel	14
Onmenselijke zintuigen	16
Kwaliteitsimpuls Rottemeren	18
Opening Groenzoom	19
Interview Matthijs Punt	20
Excursie Nationaal Park Veluwezoom	21
Rotta Rangers - Vlinders en andere insecten	22
Zomeravondwandelingen in het Koornmolengat	24
Rotta Natuurwerk	25
Activiteitenkalender	26
Mystery Bird	28

Bij de voorplaat

Grote foto:

Tureluur in een weiland © Chris van Rijswijk. Zie artikel pagina 6

Kleine foto's van links naar rechts:

De Rangers klaar voor de (w)onderwaterwereld © Elianne Hulst

Jonge vos in het Koornmolengat © Klaas Verschoor

De herfst is in aantocht © Arend Hoogeveen

Van het Bestuur

Hans Sanders

Het overlijden van Jan Kees Hoek heeft ons veel verdriet gedaan. Op pagina 7 gedenken wij Jan Kees als een bevlogen natuurminnaar en tegelijkertijd warme persoonlijkheid die veel voor Rotta heeft betekend. Niet alleen ikzelf, ook het gehele bestuur en velen binnen de vereniging zullen hem missen.

Nu de schoolvakanties er weer opzitten, komen ook de activiteiten van Rotta weer in een stroomversnelling. Het natuurwerk ligt eigenlijk nooit helemaal stil, want juist in deze tijd en na het broedseizoen groeit alles knetterhard. Opmerkelijk is dat onze actieve (senior-)leden juist in het voor- en naseizoen de koffers pakken en op reis gaan. Zelf ben ik in Nederland gebleven, drie (zeldzaam) mooie ervaringen wil ik je niet onthouden. Op de Veluwe vloog een zwarte specht op ooghoogte voorbij, op de Empesche en Tondensche Heide vloog een zwarte ooievaar vlak over en, om kleur aan te brengen, bij het Meeuwenveen/ Takkenhoogte spotten we een rode wouw, je kunt het maar treffen!

De zomeravondwandelingen in het Koornmolengat werden weer druk bezocht, een blijvend succes. Dat het vlonderpad slecht wordt ondervond ik zelf. Een nat pak werd mij bespaard dankzij enkele oplettende medewandelaars. Of dat nou komt door mijn zwaarwichtige functie of door een bestuurlijke misstap laat ik in aan de lezer over. De Rotta Natuurwerkgroep is begonnen de planken te vervangen.

Samen met de *Vereniging Molenvrienden Rottemeren* (van de molenviergang) in Zevenhuizen werden er voor binnen- en buitenlandse bezoekers (onder andere uit Australië en Canada) van de WK-roeien op de Alexanderbaan rondleidingen in het KMG verzorgd. We hebben daarvoor kleurrijke brochures gemaakt, zowel in de moerstaal (authentiek Moerkapels) als in het Engels. Bekijk ze maar eens als je een keer in het Trefpunt bent.

Aan de andere kant van de Rotte en deels in Pijnacker is eind juni de Groenzoom officieel geopend. Dat omwonenden moeten wennen aan de duurzame vorm van beheer blijkt uit de vele klachten over het grote aantal distels en het vele pluis. Gelukkig worden de bloemrijke bermen wel door de vele bezoekers gewaardeerd. En ja, de een vindt een distel onkruid en weer een ander ziet juist de vlinders, bijen en andere soorten er op afkomen!

Het succes van onze vereniging valt en staat bij de inzet van onze vrijwilligers, het bestuur is zich daar zeer van bewust: vele handen maken licht werk. Maar behalve het (echte) handwerk is ook het hoofdwerk niet onbelangrijk, zoals bijvoorbeeld namens Rotta participeren in diverse maatschappelijke overleggen, advies en voorlichting geven, maar ook waarnemen en monitoren van natuurontwikkelingen en -verstoringen en het optreden als natuurgids bij excursies. Lijkt het je leuk om je voor deze activiteiten in te zetten, kom dan eens langs bij de openbare bestuursvergaderingen (elke 2e dinsdag van de maand) of neem contact op met één van ons. Op korte termijn zoeken we coördinatoren voor de promotiekraam en de Werkgroep Rotta Onderzoek, en ook de Rangers en Kapoentjes zitten te springen om enthousiaste begeleiders.

Ik wens je de komende tijd veel natuurgenoet en wellicht tot ziens in het Trefpunt of in het veld.♦

Van de redactie

Arend Hoogeveen

In medialand is de zomer komkommertijd, alsof alleen in dat seizoen komkommers worden geoogst! Het journaal wil er mee zeggen dat er in de zomer weinig serieus nieuws is om over te berichten. Maar de komkommertijd ligt al weer achter ons en voor je ligt de derde Aves Visum in 2016. De redactie heeft geen last gehad van een overdaad aan komkommers en heeft ook dit keer weer haar best gedaan om een gevarieerd nummer met serieuze artikelen samen te stellen.

Ten eerste wijs ik je op het artikel over het thema van de voorplaat - de tureluur - van onze 'nestor' Aad Deurloo. Altijd weer weet hij opmerkelijke feiten en bijzondere omstandigheden over het onderwerp op een boeiende wijze aan het papier toe te vertrouwen.

Zoals gebruikelijk zijn de excursies, zowel die van de Kapoentjes en de Rangers als die van de wat minder jonge leden, interessant en leerzaam om te lezen. De redactie heeft elke keer weer veel waardering voor de schrijvers van deze artikelen, bedankt.

Onlangs kreeg ik een alleraardigst boekje in handen, *onmenselijke zintuigen* geheten, dat is geschreven door Hans van Maanen ter gelegenheid van de Nationale Wetenschapsweek 1991 met als thema zintuigen. Al lezende werd ik steeds meer gefascineerd door de veelal voor mensen verborgen vaardigheden in het dierenrijk. Ik kon het niet laten om enkele bijzondere wetens(w)aardigheden uit dit boekje met de lezers van Aves Visum te delen. In een serie van vier starten we in dit nummer met een artikel over zintuigen die te maken hebben met licht.

De rubriek Forum is bedoeld om breed binnen de vereniging van gedachten te wisselen over verschillende belangen en aspecten de natuur aangaande. We vinden het jammer dat er maar drie reacties zijn binnengekomen op de stelling 'De huidige vossenstand gaat ten koste van de weidevogelstand'. Hopelijk krijgen we meer respons op de nieuwe stelling in deze Aves Visum.

In het kader van de in de vorige Aves Visum gestarte serie over duurzaamheid en biodiversiteit wijs ik je op twee artikelen. Op pagina 12 legt Ben Huber aan de Rotta Rangers op heldere en duidelijke wijze uit wat je van de natuur kunt om zuinig met nieuwe en afgedankte spullen om te gaan, een bijzonder interessant onderwerp binnen het begrip Cradle to Cradle (C2C). Ook in het interview met Matthijs Punt gaat het over duurzaam werken en versterken van de biodiversiteit. Goed op de keeper beschouwd is eigenlijk alles wat binnen Rotta gebeurt, gericht op behoud en versterking van de natuur en waarbij deze twee begrippen steeds weer om de hoek komen kijken.

De redactie wenst je veel plezier bij het lezen van deze Aves Visum en hopelijk inspireert het je om weer eens - met verrekijker, camera en goed gemoed - de natuur in trekken.♦

Actueel Rotta-nieuws

Het actuele Rotta-nieuws vind je op www.rotta-natuur.nl. in de rubriek Agenda. Klik de betreffende activiteit aan en je bent helemaal bij. Ook in de Nieuwsflits staat actuele informatie over onze activiteiten.

SOMMIGE DINGEN VERANDEREN NOOIT...

In een tijd waarin alles verandert, veranderen wij uiteraard mee. Toch zien wij als assurantiëkantoor dat er ook dingen hetzelfde blijven. Neem nu onze persoonlijke service. Onze klanten kiezen er al jaren bewust voor. En nee, dat is niet altijd duurder dan via internet. Het is wél 100% onafhankelijk en volledig afgestemd op uw situatie. U hoeft zelf niets uit te zoeken. **Hoe makkelijk is dat?**

OORD ASSURANTIËN. EERLIJK IS EERLIJK.

Noorderparklaan 20, 2660 AA Bergschenhoek T (010) 440 07 88, www.oordbv.nl

Werkgroepen

Rotta Kapoentjes(kinderwerkgroep)activiteiten 4 t/m 12 jaar

info en aanmelden bij rotta.jeugd@gmail.com
Gert Jansen 010 - 511 57 20

Jong Rotta activiteiten vanaf 13 jaar

info en aanmelden bij hsas22@gmail.com
Hans Sanders 06 - 40 56 77 69

Rotta Natuurwerk werken in de natuur

info en aanmelden bij rienvandervorm@hetnet.nl
Rien van der Vorm 06 - 27 89 00 77

Rotta Onderzoek tellingen flora en fauna

coördinatorenfunctie vacant

Trefpuntbeheer

info bij trefpuntrotta@gmail.com
Ad Somers 06 - 39 32 11 13

Trefpunt vrijwilligers

avanballegoie@gmail.com
Aria van Ballegoie 010 - 455 22 61

Rotta Promotie promotie en PR-activiteiten

info en aanmelden bij a.j.deurloo@gmail.com
Aad Deurloo 06 - 41 04 35 62

Rotta Communicatie

info bij jannoppers@gmail.com
Jan Noppers 010 - 418 47 76

Rotta Educatie

info bij a.j.deurloo@gmail.com
Aad Deurloo 06 - 41 04 35 62

Regioplannen

info bij jaapvanlien@gmail.com
Jaap van Lien 010 - 511 37 33

Aves Visum
info bij avesvisumredactie@gmail.com

Machiel Brinkhorst 010 - 511 77 72

www.rotta-natuur.nl **verenigingswebsite**

Nieuwe leden

Dhr. Dirk Karreman, Zevenhuizen
Jonge heren Peppijn en Joris Pielage, Rotterdam
Dhr. J.A. van den Beukel, Berkel en Rodenrijs
Mw. Suzanne Boonekamp, Bergschenhoek
Dhr. Henry Noorman, Bleiswijk
Dhr. J. Verschoor, Rotterdam
Dhr. P.C. Mulder, Bergschenhoek
Mw./dhr. Heleen, Ritsaet, Rixt en Rein Dolle de Ryck, Rotterdam
Dhr. J.P. van Wijngaarden, Rotterdam
Mw./dhr. Anke en Pieter van der Vorm-Kern, Rotterdam
Dhr. Jan-Egbert Baalbergen, Nieuwerkerk aan den IJssel
Dhr. Wim Goeree, Rotterdam
Mw. Anita van Keulen, Rotterdam
Dhr. Lodewijk Kapel, Nieuwerkerk aan den IJssel
Mw. A.W. Rosseels-Hermus, Bleiswijk
Mw. Riny Hermus-Gouweleeuw, Bleiswijk

Van harte welkom bij de vereniging. Kom snel eens langs bij onze activiteiten of gewoon zomaar op donderdag of zaterdagmiddag bij het Natuurcentrum Trefpunt Rotta!

Smoelenboek

Ben Huber © Joke Huber

Ben Hüber

Op 57-jarige leeftijd kon ik stoppen met mijn werk en ging genieten van veel vrije tijd. Mijn vrouw Joke en ik fietsten en wandelden veel in de natuur en daar was nu alle tijd voor. Al snel miste ik de sociale contacten. Ik begon me te realiseren dat de natuurbeleving, tijdens het wandelen, groter zou zijn als ik daar meer van zou weten. In april 2006 verhuisden we naar Ommoord en werd vrijwilliger in het onderhoud van 'de Wijktuin' en nam deel aan natuurexcursies. Al snel werd ik besmet met het missiegevoel en ging op zoek naar een natuurgidsencursus. Vanaf die tijd stond ik stil bij planten en paddenstoelen, Joke heeft daar erg aan moeten wennen. In november 2010 nam ik het Diploma Natuurgids in ontvangst. Inmiddels heb ik een kast vol natuurliteratuur, een prachtige hoeveelheid naslagwerk. Ook van collega-gidsen valt nog oneindig veel te leren.

In mijn kinderjaren waren er veel braakliggende stukjes land in de stad. Waar nu winkelcentrum Zuidplein is, zetten we een provisorische tent op en bakten er pannenkoeken. Stadskinderen van nu moeten in sommige wijken, wat speelmogelijkheid en natuur betreft, soms veel ontberen. Voor mij de reden om mij in te zetten voor deze doelgroep. Zij zijn immers ook de toekomstige ambassadeurs van de natuur.

Bij Rotta startten in juni 2010 Betsy van Meygaarden en Ellen Beckmann kinderactiviteiten voor 7 t/m 12-jarigen – de latere Rotta Rangers. Ellen vroeg mij om mee te helpen. Maart 2012 startten de activiteiten voor de 4 t/m 6 jarigen – de Rotta Kapoentjes. In 2011 sloot ook Gert Jansen en Carlo Schep zich aan. Door de aanpak van Gert groeide het aantal kinderen snel. Momenteel telt de kinderwerkgroep 10 leden. De Rangers komen net vanuit hun eigen fantasiewereld aan in de dagelijkse realiteit. De vraag 'waarom?' ligt op hun lippen gebrand. Het is een genot om met deze doelgroep rond te struinen. Ook de Kapoentjes zijn heerlijk om mee op stap te gaan. Zij zijn spontaan en vinden veel dingen spannend. Bij de oudere kinderen kun je veel informatie en bijzondere details kwijt.

Momenteel telt de kinderwerkgroep 10 leden. De kerngroep kan nog versterking gebruiken en zoekt vrijwilligers met een redelijke natuurkennis en die goed met kinderen om kunnen gaan. Ik kan u verzekeren dat het heel leuk en dankbaar is om te doen. Heeft u belangstelling, neem dan contact op met Gert Jansen via rotta.jeugd@gmail.com. ♦

Aad Deurloo © Arend Hoogeveen

Aad Deurloo

Ik start maar bij de eerste kennismaking met, toen nog, Vogelwacht Bleiswijk. Joop van Ardenne, destijds postbode in Bleiswijk en redacteur Aves Visum, liet bij mij een exemplaar van het toenmalige verenigingsblad in de bus glijden. Het was nog A5 formaat, dun voor huidige begrippen en samengesteld uit stukjes tekst geschreven op verschillende schrijfmachines, soms nog met de hand. Niemand had nog een PC of iets dat er op leek. Wanneer dat was? Medio 1980.

Ik werd lid en volgde in 1981 de cursus 'Vogelherkenning voor beginners'. Ik kende, opgegroeid in de polder aan de Kruisweg in Bleiswijk, wel de alom bekende vogels zoals huismus, blauwe reiger, knobbelzwanen, zwaluwen, enz. Na de cursus herkende ik steeds meer soorten: waar kun je welke vogel verwachten, welk voedsel kunnen ze in welke omgeving vinden? Op 9 februari 1982 Natuur- en Vogelwacht Rotta opgericht, Rien van der Vorm kwam in het bestuur en ikzelf een jaar later, ik heb meerdere bestuursfuncties gehad. Het aantal leden was toen nog onder de honderd, maar we hadden geen eigen onderkomen. Vergaderd werd er bij de bestuursleden thuis. Tot we een kleine ruimte konden huren in een 55+ complex in Bleiswijk. Daar hebben we tot maart 2010 vergaderd, voor een cursus of een ledenavond huurden we een andere ruimte, het aantal leden steeg gestaag.

In 2008 kregen we de mogelijkheid om een landbouwschuur aan de Hoeksekade in Bergschenhoek om te bouwen tot wat nu ons Natuurcentrum Trefpunt Rotta is. Na de opening in maart 2010, namen de activiteiten snel toe en steeg het aantal leden tot nu ongeveer 700. Intussen waren we al die jaren druk bezig met cursussen, natuurwandelingen en excursies naar andere gebieden, alsmede met zaken als bijvoorbeeld ruimtelijke ordening in ons werkgebied. Gelukkig hebben we veel actieve vrijwilligers.

Rien en ik volgden de Natuurgidsencursus van IVN, en ook andere cursussen voor vlinders, bomen, landschappen, planten en paddenstoelen. Voor mij een must. Waarom? Wel op een keer bij een natuurwandeling, waren er te weinig gidsen. Dat was voor de gidsen aanleiding om tegen mij te zeggen: je bent nu al zo vaak mee geweest, je moet ook maar een groep voor je rekening nemen. Daar sta je dan, een groep mensen iets vertellen was me niet vreemd, maar wel had ik het idee, dat ik nog veel te weinig wist, vandaar.

Ik ben nog actief met het organiseren van de cursus 'Vogelherkenning voor beginners', de Koornmolengat wandelingen op vrijdagavond in juli/augustus en als redacteur van Aves Visum. ♦

Tureluur

Aad Deurloo

Tureluurs behoren tot de orde Charadriiformes (steltlopers) net als de kievit en de grutto, onderfamilie Scolopacinae en het geslacht Tringa (de ruiters, zoals zwarte ruiter, groenpoot-ruiter, enz.). De tureluur heeft een lengte van 24-27 cm.

De vogel heeft een compacte bouw, een enigszins bolvormig lichaam, korte vleugels en een korte staart. De snavel is spits met een oranje basis en een donkere punt, de poten zijn oranje. De lichaamskleur is grijsbruin met veel donkere vlekken, De buik is licht van kleur. Een vliegende vogel heeft veel wit in de vleugelranden met een herkenbare witte driehoek op stuit en rug. De staart is wit met dunne, zwarte banden. Er is geen verschil tussen mannetjes en vrouwtjes. Jonge tureluurs hebben gele poten en een gele snavelbasis en zijn meer gevlekt dan volwassen vogels met een duidelijke gele zweem op de borst en de bovendelen.

Fouragerende tureluur © Dick Hoek

Een tureluur trekt zich gelukkig weinig aan van prikkeldraad.
© Chris van Rijswijk

De bij ons broedende tureluur is een van de vier ondersoorten en evenals de grutto, zie Aves Visum van juni, vooral een zomervogel. Hij is het hele jaar in Nederland te zien. In het begin van de herfst trekt de tureluur naar de kustgebieden en zoekt voedsel aan de randen van moerasachtige gebieden. De vogels gaan ook wel het water in, waarbij ze tot de buik in het water lopen en soms ook onderduiken om ook onder waterlevende prooi te bemachtigen. Het voedsel bestaat vooral uit insecten en wormen. In het najaar trekken de meeste vogels weg, naar Afrika en het zuiden van Azië. De achterblijvers worden aangevuld met tureluurs die broeden in noordelijker streken van Europa. In het voorjaar, medio maart/begin april, gaan de overwinteraars weer weg en komen de trekvogels uit het zuiden weer terug naar de broedgebieden, die bestaan uit polderlandschappen, vochtige duingebieden en moerasachtige gebieden.

De paarvorming vindt al plaats voordat de vogels in de broedgebieden aankomen. Ze broeden graag in een gebied waarin ook grutto en kievit broeden. Deze laatste twee soorten zijn groter dan de tureluur en veel beter in staat om predatoren te verjagen. Ongeveer half april worden, meestal vier, eieren gelegd, ook hier weer met de punten naar elkaar, in een graspol. Als de vogels het nest verlaten om te foerageren, wordt het nest afgedekt door er grashalmen over te buigen, het nest is dan bijna niet te vinden. Na een broedtijd van ongeveer 20 dagen komen de jongen uit het ei.

Na een dag waarin ze leven van het voedsel dat nog in de dooierzak zit, moeten ze het nest verlaten om zelf hun kostje bij elkaar te happen. De eerste week zijn dat vrijwel alleen insecten. Daarna gaan ze steeds grotere prooien zoeken, zoals wormen. Dat kan alleen als de bodem zacht is. De jonge tureluurs zijn sterk afhankelijk van het weer: vochtige nachten en zonnig overdag is prima, dan zijn er veel insecten. Natte en koude dagen zijn funest, ze moeten dan, vooral de eerste week, te vaak schuilen onder moeders vleugels om warm te blijven. Ze hebben ca. 5 uur per dag nodig om voldoende voedsel te vergaren en als ze dat vanwege de kou niet halen, komen ze voedsel te kort en redden ze het niet.

Ook voor de tureluur geldt dat kruiden- en bloemrijke graslanden betere omstandigheden vormen dan de huidige monotone graslanden. In een later stadium maaien zou voor alle weidevogels een grote verbetering zijn.♦

De tureluur in z'n geliefde biotoop © Arend Hoogeveen

In memoriam, Jan Kees Hoek

Op 6 juni 2016 is tijdens zijn vakantie in Frankrijk ons Rottalid Jan Kees Hoek door een noodlottig ongeval om het leven gekomen en waarbij zijn vrouw Marjan vele verwondingen heeft opgelopen.

Jan Kees en Marjan, samen op Rotta-excursie

Jan Kees was al sinds 1989 lid van Natuur en Vogelwacht Rotta en is steeds heel actief geweest in onze vereniging. Het begon met het onderhouden van nestkasten die her en der in ons werkgebied waren opgehangen. Ook heeft hij vele jaren als vrijwilliger in het Trefpunt bezoekers ontvangen en heeft hij geruime tijd in het bestuur van Rotta van zich doen laten horen. Vanaf de start in 1992 is hij betrokken geweest bij het organiseren van de maandelijkse leden excursies en natuurwandelingen. Ook voor de weekendexcursies die destijds in het najaar werden georganiseerd, spande Jan Kees zich met volle overgave in. Deze weekends werden gehouden door het gehele land, hij wist altijd wel een interessant natuurgebied te vinden om een weekend in rond te struinen, zoals bijvoorbeeld op Texel, het Zwanenwater in Noord-Holland, de Weerribben en in Zeeuws Vlaanderen en ga zo nog maar even door. Ook werd er af en toe een excursie georganiseerd buiten onze landsgrenzen, zoals bijvoorbeeld in België. En na een aantal jaren was Jan Kees van mening dat ook het voorjaar bijzonder geschikt was om een weekend met Rottars op pad te gaan, en aldus geschiedde.

Op weg naar een natuurgebied buiten ons werkgebied reed Jan Kees in zijn markante witte 'Rotta-bus' altijd voorop. In het verkeer was dat een gemakkelijk herkenbaar baken voor de volgers. Ook tijdens de excursies liep onze 'grote kleine man' vaak voorop, hij wist veel en vertelde daar graag over. Vooral over alles wat vliegt, natuurlijk de vogels maar ook over oude vliegtuigen kon hij met veel enthousiasme zijn verhaal doen. De traditie van de jaarlijkse excursieweekends duurde zo'n 23 jaar tot 2011, de deelnemers van destijds denken er nog steeds met weemoed aan terug. De maandelijkse leden-excursies vinden nog steeds plaats en Jan Kees heeft hieraan tot aan zijn vakantie die hem fataal werd, altijd met veel enthousiasme deelgenomen. En niet te vergeten met zijn steun en toeverlaat Marjan altijd aan zijn zijde. De laatste excursie waar hij als roerganger aan deelnam was in maart 2016 naar de Soesterduinen op de Utrechtse Heuvelrug. We kunnen gerust stellen dat we, dank zij de inspanningen van Jan Kees, veel kennis van de natuur hebben opgedaan en ons altijd weer heeft geïnspireerd.

Wat vooral bij blijft aan Jan Kees in zijn warme persoonlijkheid. Hij had altijd aandacht voor de mensen met wie hij op pad was en zorgde er voor dat iedereen het naar zijn zin had: een echt mensen-mens! En je kon altijd een beroep op hem doen, nooit was hem iets te veel. Natuur- en Vogelwacht Rotta heeft in Jan Kees een zeer gewaardeerde persoonlijkheid verloren. We zullen hem niet gauw vergeten en hem altijd dankbaar blijven voor de inspanningen die hij heeft gedaan voor onze vereniging en vooral voor *al wat leeft en groeit en ons altijd weer boeit!* Onze gedachten gaan uit naar zijn vrouw Marjan, kinderen en kleinkinderen en wensen hen veel sterkte om dit verlies te verwerken. ♦

Excursie Hatertse en Overasseltse Vennen

Ina Geenen

Met een kleine groep vertrekken we op 2 juli om 8:00 uur richting Nijmegen en na een vlotte reis stappen we uit aan de Heumenseweg bij Wijchen. We wachten hier op nog twee deelnemers die van verder weg komen. Intussen horen we al wat bekende vogels fluiten, zoals tiftjaf, roodborst, vink, boomkruiper en zwarte kraai. Met elf man starten we de gele wandelroute van 6,5 km. Het is droog en in de lucht hangen witte wolken.

Het gebied waar we gaan wandelen valt onder de Gemeenten Heumen en Wijchen en beslaat zo'n 520 ha. Het bestaat uit rivierduin, heide en bosgebied. Het is voedingsarme zandgrond met een zure bodem en dat levert specifieke planten op. In 2013 werd de verdroging aangepakt, door bos weg te kappen en heide aan te planten. Vier dichtgegroeide vennen werden uitgebaggerd. Vennen worden gevoed door regenwater. In dit gebied zijn verschillende kikker- en salamandersoorten te vinden en we horen dan ook bij alle vennen het zacht ratelen van kikkers.

Op het eerste ven dat we tegenkomen zitten wat kuifeenden, al met een wat vale kleur en zonder het parmantige kuifje, jongen van dit jaar misschien, de wilde eend en een dodaars die zijn aanwezigheid bevestigt met zijn hinnikende roep. Vanuit een struik klinkt een zingende zwartkop en op de achtergrond de roep van de grote bonte specht. Nu de drukke voorjaarszang flink is afgenomen, is het des te leuker om dat wat nu te horen is op naam te kunnen brengen. Aan de rand van het ven groeien veenpluis, te herkennen aan de witte 'wattenpluimen' en al bloeiende dopheide. Op de drogere delen her en der een mooi uitgegroeide, volle eik, wat berken en een enkele lijsterbes.

Eén van de vele vennetjes © Henk Zomer

Ieder ven is weer anders qua vorm en begroeiing. Al lopend horen we de winterkoning, fitis, zwartkop – zingt meestal hard en kortdurend-, jonge pimpelmezen, blauwe reiger, buizerd, groene specht, en de tuinfluiter die in tegenstelling tot de zwartkop vloeiender en langer zingt. Betsy wijst ons op een zomereik met sint jansloten. Dit zijn slapende loten, uitlopers, te herkennen aan de geelachtige tint van het blad die na St. Jan (24 juni) een tweede groeischeut krijgen. Een merel fluit zijn zoete noten en voor ons vliegt een buizerd en terwijl we de kijker richten voegt een tweede zich er bij, een koppel dus. De lucht is veranderd en het eerste buitje valt, voor je het regenpak uit de tas hebt geplukt is het al weer droog.

Inmiddels zijn we bij de ruïne van 15e eeuwse St. Walrick Kapel te Overasselt aangekomen. Ernaast staat de koortsboom, een oude zomereik, waaraan men vroeger bijzondere geneeskracht toeschreef. Men hing de lappen of het verband die men bij hevige koorts of ziekte had gebruikt in de boom en hoopte zo dat de koorts zou afnemen en men zou genezen. Tegenwoordig hangt men er van alles in, van vlinderstrik tot slip.

We kruisen een uitspanning, het terras lonkt en unaniem besluiten we hier koffie te drinken. Het tuinameublement wordt afgedroogd, tafels aan elkaar geschoven om dan de bijzondere gebaksoorten te proeven. Dat alles in een aangenaam zonnetje, met een witte kwikstaart die vanaf het strooien dak alles gadeslaat. Een roodborst die een nummertje zingt en een 'tamme' vink, die de show steelt met zijn prachtige verenpak en intussen wat kruimels meepikt. Een groenling snert er maar wat doorheen, je moet wat doen om op te vallen. Op de bloembakken komen vlinders af als boomblauwtje en koolwitje.

Aangesterkt stappen we na een half uur weer op, benieuwd naar wat we nog meer zullen gaan zien. Nu daar hoeven we niet lang op te wachten. Een kleine roofvogel in een dode boom trekt onze aandacht. De kleuren zijn niet zo goed te onderscheiden, tot hij opvliegt. Nu hij dichterbij komt zien we duidelijk zijn baardstrepen, de rode broek en zijn gele poten waarmee hij behendig boven het ven zwenkend een libel grijpt. Aan zijn jachttechniek is hij ook duidelijk te herkennen als een boomvalk. Vanuit de boom ernaast jaagt nog een boomvalk, het vrouwtje nemen we aan. Ze zijn niet schuw maar jagen rustig en heel gericht. Helemaal in hun element in hun biotoop waar in dit seizoen volop voedsel is te vinden. Iemand zegt dat hij wat weg heeft van een gierzwaluw, met die sikkelvormige vleugels waardoor hij zo snel kan zwenken klopt dat wel. Tegelijkertijd vliegen er een paar gierzwaluwen rond.

Wat verderop horen we een onbekend geluid. Edith herkent het en ziet de vogel als eerste, een boompieper. Hij verstopt zich achter een boomstam maar wij hebben alle tijd. Even later vliegt hij op, stijgt tot een zekere hoogte, om dan met zijn karakteristieke vlucht als een parachute weer te landen op dezelfde tak. Hij herhaalt dit verschillende keren en zingt intussen zijn lied. Aan de andere kant van het pad springt een haas elegant door het ruige gras. Een buizerd cirkelt in de lucht. Na een tijdje komen we bij een weilte vol kruiden, waar de mooiste insecten te vinden zijn.

Metaalvlinder op jacobskruiskruid © Henk Zomer

Iedereen speurt rond. Hé, moet je hier eens kijken wat een prachtige groen iriserende kleur, roept iemand. Snel een foto genomen en op internet gezocht - een boekje is bijna ouderwets - en zo is hij snel op naam gebracht, het is een metaalvlinder. Op het jacobskruiskruid zitten geel-zwart gestreepte rupsen van de st. Jansvlinder. Twee onopvallende beige nachtvlindertjes met een fijn bruin lijntje over de breedte van de vleugels luisteren naar de naam lieveling [lat. *Timandra comae*]. Ook zien we juffers zoals lantaarntje en de azuurwaterjuffer.

Rups van de sint jacobsvlinder © Henk Zomer

De magen knorren inmiddels en we schuiven aan op een kletsnatte picknickbank in het veldje ernaast. We hebben vanaf hier een goed zicht op wat er allemaal langs vliegt. Een gehakelde aurelia, flink wat koolwitjes, een hongerige zanglijster en 'kraaloo' de roodborst. Een buizerd komt vlak voor ons prachtig laag voorbij vliegen, zo dichtbij zie je hem niet vaak. Hij geeft nog een paar ererondjes ook. Veilig bij de bosrand ligt een jonge haas in het gras, lekker in de zon grassprietjes te kauwen.

We vervolgen de wandeling met een kort buitje, passeren een hek als de hemel plotseling losbarst. Parapluus op, regenjacks aan, maar na vijf minuten is het al weer over, op naar het volgende ven. Daar zingt een rietgors, de sport is om hem te ontdekken, dat valt niet mee, hij zit kennelijk verderop aan de overkant van het ven. Kikkers laten zich vrijwel de gehele dag horen. Uit een dode boom klinkt het zachte roepen van de holenduif. Acht canadese ganzen op het water, wat kuifeenden, boerenzwaluwen zwenken heen en weer om hun dagelijkse portie insecten te vangen. Een aalscholver vliegt over als een ambtenaar zonder aktetas, een grauwe gans en wat kokmeeuwen doen qua krijsen niet voor elkaar onder.

Net als ik denk 'We hebben die en die soort nog niet gezien en dat zou in dit gebied toch heel goed moeten kunnen', ziet de kopgroep een man en daarna ook een vrouw roodborsttapuit. We lopen snel door om ze ook te bekijken. Hun biotoop bestaat uit heide- of duingebied met lage struikjes en ruigtes. Langs het pad roze bloeiend kaasjeskruid, zegge en kraaiheide. De wandeling wordt opgevrolijkt door een nieuwe stortbui, dat scheelt weer een douchebeurt vanavond!

Een heuveltje biedt ons een fraai uitzicht op een mooi beschenen dal met dofgroene naaldbomen aan het Talingenven, dat wat lijkt dicht te groeien. Daar is weer een buizerd en vanuit de naaldbo-

men klinken de hoge piepjes van het goudhaantje dat niet in de kijker wil komen. Als laatste een grauwe vliegenvanger die mooi rechtop op een draad zit met wat afhangelende vleugels. Vanaf een paaltje jaagt hij op insecten door telkens naar de grond te vliegen en dan weer terug naar zijn uitgangspunt.

Wat hebben we vandaag geboft met het weer, fijn gezelschap en de prachtige afwisselende natuur waarin zoveel te beleven valt. Dankzij de gids en de chauffeurs kunnen we weer op een mooie excursie terugkijken♦

Amfibieën overwinteren in de tuin

Alexandra van Dorssen

De meeste amfibieën houden hun winterslaap in het water. Afhankelijk van de inrichting en de ligging van de tuin is het mogelijk dat deze dieren er zich vestigen en dan ook overwinteren. Je moet dan wel een redelijk grote vijver hebben en er moeten voldoende water-, drijf- en oeverplanten in aanwezig zijn. Je kunt er zelf veel aan doen om amfibieën zoals kikkers, padden en salamanders in jouw tuin te laten overwinteren. Het is nu de tijd om de vijver 'amfibie-klaar' te maken voor de winter.

Groene kikker op lelieblad © Willem Kolvoort

Hoe dichter de vijver bij een natuurlijke amfibieënbiotoop ligt, des te groter de kans is dat salamanders, kikkers en padden jouw tuin als leefplek kiezen. Voor een overwintering in de vijver moet deze minimaal 80 tot 100 cm diep zijn. Veel amfibieën overwinteren graag op een donkere plek. Is die niet op de bodem aanwezig, dan zoeken ze wellicht een donkere plek op een te ondiepe plaats langs de vijveroever, met het gevaar dat ze dan kunnen bevriezen. Je kunt het beste stenen op de bodem plaatsen waar ze onder kunnen kruipen en ook kun je betonnen of kleiën pijpen (doorsnede 5/10 cm) diagonaal of loodrecht in de vijver zetten. Aangeraden wordt om de vijver, zolang het oppervlak niet bevroren is, te beluchten of de waterpomp te laten circuleren. Zo wordt een gehele bevroering van het oppervlak uitgesteld. Let er wel op om de (lucht)pomp uit te zetten als de vijver is dichtgevroren. De nu onder het ijs aanwezige lucht in het water is voldoende om de dieren gedurende de gehele winterslaap - via de huidademhaling - van zuurstof te voorzien. Als het tijdelijk weer dooi is, kun je eventueel de pomp aanzetten. Als het water een temperatuur heeft van ongeveer 4°C, heeft het water het kleinste volume en het laagje lucht tussen het ijs en het water werkt isolerend, zodat verdikking van het ijs wordt afgeremd of zelfs gestopt.♦

Ruimtelijke ontwikkelingen in de Noordrand

Jaap van Lien

Mijn bijdrage aan deze Aves Visum richt zich vooral op het Tracébesluit van de Minister voor de aanleg van de A16 Rotterdam, de nieuwe snelweg die de A16 bij Terbregge gaat verbinden met de A13 bij het vliegveld. Niet omdat er verder niets gebeurd is, denk b.v. aan de officiële opening van de Groenzoom, maar vooral om de impact die het besluit van de minister gaat hebben op de wijde omgeving van ons werkgebied.

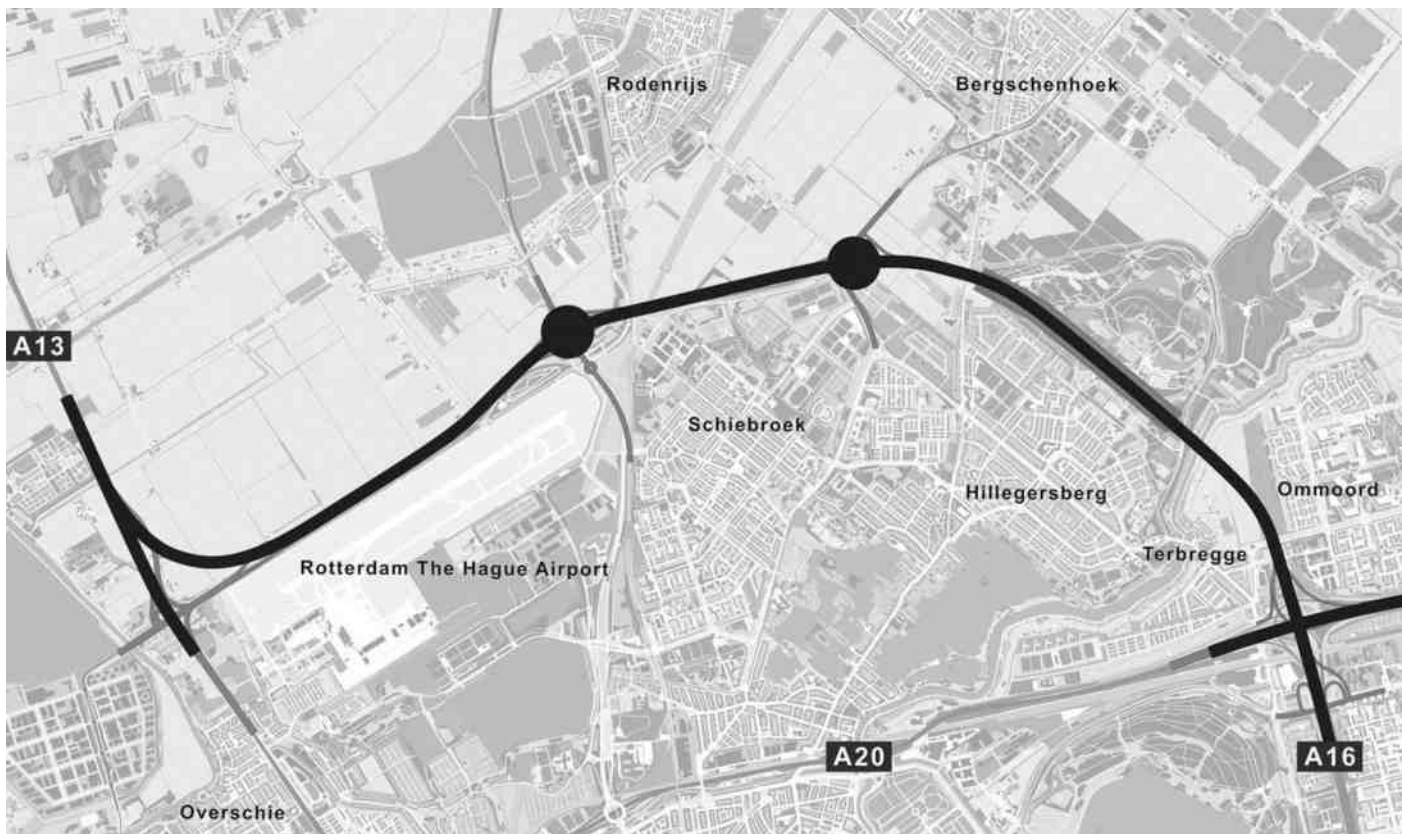
A13/A16

Donderdag 25 augustus was het dan zover: het Tracébesluit (TB), het laatste officiële besluit voordat de aanleg van de weg kan beginnen, werd eindelijk door de minister openbaar gemaakt. Onderdeel daarvan was de Nota van Antwoord. Een document waarin alle antwoorden worden weergegeven op de door een groot aantal mensen en instanties ingediende zienswijzen, ook die van ons. De inhoud daarvan hebben wij indertijd gepubliceerd. Gezegd moet worden dat er door Rijkswaterstaa (RWS), namens de minister uitvoerig wordt ingegaan op onze opmerkingen. Duidelijk is ook dat het antwoord geschreven is door mensen die echt bij de lokale gesprekken betrokken zijn geweest. Dat voelt plezierig aan. De reactie omvat 6 pagina's. Ik geef de inhoud hier zo kort mogelijk weer. Naar aanleiding van onze inleiding wordt toegegeven dat de aanleg een fysieke aantasting maar ook versnippering en verstoring van natuurwaarden tot gevolg heeft. In het TB wordt echter veel aandacht besteed aan mitigerende (verzachtende) maatregelen.

Ecologische verbindingen

Meer specifiek hebben wij in onze zienswijze in de eerste plaats gewezen op de noodzaak van ecologische verbindingen tussen de verschillende gebiedsdelen die ontstaan na de aanleg. Volgens RWS worden eco-verbindingen mogelijk gemaakt door de aanleg van natuurvriendelijke oevers in het hele gebied en door ecoduiders. Ook maakt de weg een eco-verbinding tussen Ackerdijk en de Rottemeren niet onmogelijk omdat die verbinding noordelijk langs de weg loopt en niet door de weg wordt doorsneden. Dat is vanzelfsprekend heel belangrijk, maar het ging ons om de aanleg van nieuwe verbindingen tussen de gebiedsdelen en ook om simpele verbindingen. Bijvoorbeeld door onderdoorgangen, die er toch in de weg komen, zo in te richten dat dieren er ook gebruik van durven maken. In de reactie wordt daar ook op ingegaan door de volgende toezeggingen voor nieuwe kunstwerken en aanpassing van al geplande onderdoorgangen:

- nieuw is de aanleg van een 16 m. breed recreaduct tussen Schiebroeksepark en Vlinderstrik. De ruimte op het viaduct biedt de mogelijkheid tot een groene inrichting met een verbindende functie voor b.v. vleermuizen en kleine zoogdieren. Het recreaduct is nu opgenomen in het TB.
- nieuw in het TB is ook de aanleg van een faunapassage onder de Bergweg Zuid als onderdeel van de eco-verbinding van Park de Polder door het Triangelpark naar het Lage Bergse Bos.
- bij geplande onderdoorgangen bij de HSL en Randstadrail blijft voldoende ruimte beschikbaar om faunavoorzieningen te treffen, ook de onderdoorgang van de Overschie Plasjes naar de Schieveensedijk krijgt voldoende ruimte voor een faunapassage

Het door RWS geplande tracé van de A13/A16

Rotta Kapoentjes - De natuur om van te smullen

Piet Mulder (opa van Boris) en Betsy van Meijgaarden

- d. duikers die openbare wegen kruisen en doorgaande watergangen met elkaar verbinden worden (bij nieuwe aanleg of vervanging) aangelegd in de vorm van duikers geschikt voor passage door fauna.
- e. de ruimte tussen de Bergweg-Zuid en de noordelijke tunnelmond in het Triangelpark wordt natuurlijk ingericht met een watergang en een groenstrook. Ook de verbrede ruimte tussen de Rotte en de zuidelijke tunnelmond in het Terbregseveld krijgt een natuurlijke inrichting vergelijkbaar met de situatie van nu. Bij beide tunnelmonden ontstaan dus mogelijkheden voor faunapassages.

Impact Landtunnel.

Een belangrijk punt voor ons is de impact die de aanleg van de landtunnel zal hebben op het Lage Bergse Bos. Voor een half verdiepte tunnel is minder ruimte nodig en moeten er minder bomen gekapt worden dan voor een volledig bovengrondse landtunnel zoals gepland in het Ontwerp TB. Uit de beantwoording blijkt dat de half verdiepte tunnel nu is opgenomen in het TB. Aangegeven wordt dat het werktracé inderdaad smaller is geworden als gevolg waarvan er ook minder kap nodig is. Dat is een aanmerkelijk winstpunt ook als het gaat om de instandhouding van vleermuisroutes. Bovendien komt er op het dak van de tunnel een 1 meter dikke teeltlaag zodat het dak groen ingericht kan worden.

Niet gehonoreerde punten.

Ons pleidooi voor het aanleggen van de snelweg in de polder Schieveen op polderniveau wordt niet gehonoreerd omdat de weg dan niet zou voldoen aan een minimale drooglegging. Ook een bescheiden aarden wal om de effecten van de weg (licht en geluid) af te scheiden van de polder wordt niet nodig geacht. Het geluid zou volgens RWS niet noemenswaardig toenemen en om nadelige lichteffecten te voorkomen worden andere maatregelen genomen. Gelukkig is er lokaal al overeenstemming om tussen weg en polder een struweelzone aan te leggen die de nadelige effecten inderdaad kan beperken. Wij hebben er ook voor gepleit om de teloorgang van weidevogelgrasland (± 18 ha.) te compenseren door Park de Polder uit te breiden met de gronden in Wilderszijde die nu in gebruik zijn als tijdelijke natuur. Helaas stuit dat bij de Minister op het bezwaar dat die gronden niet geschikt zijn voor weidevogels. Van de 18 ha. worden er nu 6 gecompenseerd elders in de polder Schieveen en 12 in het Oudeland van Strijen!!

Tot zover een korte weergave van de beantwoording door Rijkswaterstaat namens de Minister. Een beantwoording die op bepaalde punten inderdaad tegemoet komt aan onze bezwaren tegen het Ontwerp TB. Gedurende zes weken vanaf de publicatie ligt het Tracébesluit nu ter inzage. In die periode kan er nog, ook door ons, gereageerd worden. Daar moeten we vanzelfsprekend nog over nadenken. Heel belangrijk is bovendien dat de realisatie van verschillende faunapassages in handen komt van onze lokale overheden. We zullen dus heel goed op moeten letten dat alle goede voornemens ook echt uitgevoerd worden!♦

Op een mooie woensdagmiddag in juni gingen 23 zeer enthousiaste Kapoentjes onder begeleiding van Gert, Betsy en Carlo en met een aantal (groot)ouders op stap de natuur in. We boffen, want het is stralend weer. Met kinderen op stap gaan heeft als grote voordeel, dat zij met hun scherpe oogjes lekker dicht bij de grond lopen en daar van alles zien. De grote mensen bukken niet meer zo makkelijk, zij kijken eerder naar de lucht!

Als de Kapoentjes het Trefpunt binnen komen, gaan ze keurig netjes op een stoel zitten en ze luisteren heel goed naar meester Gert. Aan de hand van mooie plaatjes vertelt hij het één en ander over eetbare en niet-eetbare plantjes en wilde vruchten. Niet te lang gepraat, het mooie weer lonkt. We splitsen in 3 groepjes en gaan met de zoekkaart met eetbare plantjes op pad. Mijn groepje bekijkt eerst het tuinhuis met het mooie sedumdak. Tja, een beetje vreemd, een dak van plantjes. Toch anders dan een gewoon dak zoals je thuis hebt. Zo'n sedumdak vangt het water goed op en het is net een soort kachelteje: binnen is het lekker warm. We staan even stil bij de bijenkast. De bijen vliegen af en aan en in die kast maken ze 'lekkere potjes met honing'.

Kapoentjes op zoek naar iets lekkers in de natuur © Piet Mulder

We lopen naar de overkant van de weg en gaan op de parkeerplaats onder de wilgenpoort door. Er staat een grote berenklauw. Gert vertelt, dat je nooit aan die plant moet komen want dan krijg je blaren en heel erge jeuk. Smeerwortel kun je eten; de wortel is geneeskrachtig, net een medicijn. De gele boterbloemen zijn giftig. Het groene zaadbolletje heeft allemaal stekeltjes. Die stekels hadden de kinderen ook bij de bolster van de kastanjeboom gezien. Verderop langs het water was weer zo'n stekelbol, nu van de egelskop. We zien een plantje – een soort koolzaad - dat allemaal peultjes heeft (hauwen). Geen probleem voor de Kapoentjes om de zaadjes eruit te peuteren. De kersen aan de kersenboom zijn nog lang niet rijp. Ik denk dat de vogels deze boom heel goed in de gaten houden, vogels zijn gek op kersen. De pitjes poepen ze uit en waar die pitjes vallen krijg je nieuwe kersenboompjes, zo werkt dat in de natuur. De heerlijke kersen gaan aan onze neus voorbij want ze hangen veel te hoog, jammer! Op de klaverbloemetjes zitten de hommels lekker van de nectar te smikkelen. We zien allerlei insecten, die van alle soorten plantjes zitten te snoepen. We zien kevertjes, torretjes, miertjes, slakjes, vlinders (een atalanta en een dagpauwoog) en de eitjes van het groen

Rotta Rangers - Oh natuurlijk! -

Ben Huber

zuringhaantje. Eén van de Kapoentjes had zo'n metallic kevertje – tijdelijk - in zijn loeppotje gestopt. Zo'n zuringblaadje is echt één grote gatenkaas.

Het groepje van Betsy heeft heel goed gespeurd naar de eetbare planten op de zoekkaart. Met zo'n plantenexpert moet dat lukken. Al na enkele minuten ontdekten ze de rode en witte klaver. Daarna volgden al snel de madeliefjes, paardenbloemen en - pluizen, kleeftkruid, vogelmuur, vele soorten bloeiende grassen en weegbree met hele fijne bloemen. Het sap van de weegbreeblaadjes werd ook gelijk gebruikt om brandnetelplekjes te bestrijden. Na een uur speuren hadden bijna alle afbeeldingen op de zoekkaart een kruisje. Het was prachtig om te zien, hoe de kinderen zich een weg baanden door het hoge gras; voor de allerkleinsten leek het wel een oerwoud. Het groepje van Carlo zag opeens een moeder-fazant met een aantal kuikens oversteken.

De wigwam: Trefpunt voor de Kapoentjes © Gert Jansen

Van zo'n natuurtocht krijg je natuurlijk honger en dorst. In en rond onze wilgenwigwam eten we lekkere toastjes met pruimen- en aardbeienjam, gemaakt door Ketura. We drinken limonade en de overheerlijke ijsthee met diverse kruiden (o.a. munt) van Karin. Gert heeft de zoekkaarten per mail nagestuurd met de namen van de eetbare plantjes. Zo kun je met je ouders of met je opa en oma nog eens een natuurtochtje maken.

Nou kanjers, tot de volgende keer. Dank aan Betsy, Karin, Carlo, Gert, papa's, mama's, opa's en oma's.♦

Het aantal mensen op onze aardbol neemt snel toe, zeker in China en India. En daarmee ook het aantal auto's, verkeerswegen en huizen. Steeds is er meer water en elektriciteit nodig. Gevolg is dat onze aarde steeds meer vervuild raakt met afgedankte spullen. Alles wat nodig is om weer nieuwe spullen te maken, raakt steeds sneller op. In de toekomst zal er niet genoeg zijn om aan de vraag te voldoen.

We kunnen veel leren van de natuur. Zij geeft het goede voorbeeld hoe het bij mensen ook zou kunnen. De natuur gooit namelijk geen afgedankte spullen in een vuilcontainer of op een vuilnishoop, om het vervolgens in luchtvervuilende ovens te verbranden. Dat doen alleen mensen, in de natuur gaat dat anders. Zo worden in de herfst de groene korrels, die de bladeren in samenwerking met het zonlicht hun kleur gaven, netjes door de boom teruggehaald naar de takken en de stam. Van daaruit gaat de boom deze later in de lente opnieuw gebruiken voor nieuwe bladeren. Bomen laten in de herfst hun bladeren op de grond vallen. Daar worden ze door bacteriën en kriebelbeestjes opgegeten, verteerd en gratis ontleed in opnieuw te gebruiken voedseldeeltjes. Wat een machtig mooie vormen van samenwerking en oneindig hergebruik heeft de natuur. Mensen moeten zich daar maar zo weinig mogelijk mee bemoeien. Alleen als er bij menselijk ingrijpen 'her' van herstel of hergebruik voor staat, is dat vaak wel goed.

Een mooi voorbeeld voor een menselijk huishouden zonder afval en met hergebruik zijn dode bomen. Een boom groeit onder andere door zich te voeden met voedseldeeltjes uit de aarde. Gaat een boom dood, dan wordt die tegenwoordig meestal niet meer uit de natuur verwijderd. Hij zorgt ter plekke namelijk voor een toename aan levende wezens (biodiversiteit). Omdat de boom anders moet worden vervoerd is niet-verwijderen ook beter voor het milieu. Kevers, andere kriebelbeestjes of holbewoners vinden in een dode boom hun woning en/of voedsel. Die kevers en andere kriebelbeestjes zijn op hun beurt weer voedsel voor vogels. Kevers nemen ook vaak sporen van paddenstoelen mee naar de dode boom. Kriebelbeestjes, paddenstoelen en bacteriën helpen met het ontleden van de dode boom in nieuwe voedseldeeltjes. Die voedseldeeltjes komen dan eigenlijk na een lange reis opnieuw terug in de aarde. Zij helpen daar weer mee bij de groei van (nieuwe) bomen, struiken en planten. Hoera! De gevolgen van het niet verwijderen van zo'n dode boom zorgen uiteindelijk voor een oneindig gesloten kringloop van voedseldeeltjes. Het voedsel wordt na een lange reis opnieuw gebruikt. Bovendien neemt plaatselijk ook nog het aantal levende wezens toe.

Een dode boom is voedsel voor veel dieren © Arend Hoogeveen

Excursies

De verslagen van alle Rotta-excursies kun je vinden op onze website www.rotta-natuur.nl in de rubriek Nieuws.

Wat zou het mooi zijn als ook mensen niets meer op een vuilnis-
hoop gooien en een voorbeeld nemen aan de natuur. De vervuiling
van de aarde en het opraken van spullen zou dan misschien
weleens tot het verleden kunnen behoren. Herstel of hergebruik
van onze spullen zou goed helpen en ook nog geld besparen. Het
gaat ook om de kunst van het maken. Spullen zouden zo door de
makers in elkaar kunnen worden gezet, dat echt alles waar het
van gemaakt is, weer helemaal opnieuw kan worden gebruikt. De
makers weten als geen ander hoe de spullen zijn gemaakt en weer
uit elkaar kunnen worden gehaald om het te verbeteren of her te
gebruiken. Daarom zou het beter zijn dat het niet wordt verkocht,
maar door een plaatselijke maker (tevens hersteller) wordt ver-
huurd aan degene die het dan tijdelijk gebruikt. Denk bijvoorbeeld
aan het niet kopen van een koelkast, TV of wasmachine, maar in
plaats daarvan betalen voor koeluren, kijkuren en wasbeurten.
Ook zouden mensen meer spullen samen kunnen gebruiken.
Meer en beter openbaar vervoer, het huren en/of samen gebruiken
van een fiets, auto of andere dingen geeft besparingen. Het is
slechts een kwestie van wennen. Je koopt toch ook zelf geen
vliegtuig.

Huren doen sommigen van ons bijvoorbeeld nu al bij Spotify en
Netflix. Er is daar een ruime keuze uit muziek of films. Bovendien
zijn er geen cd 's, dvd 's en opbergruimtes meer nodig en komen
deze niet op een vuilnis hoop terecht. Luchtvervuilende verbranding
in ovens wordt zo overbodig. Momenteel wordt er ook hard
gewerkt aan slimmere accu/omvormer-combinaties waarmee we
straks steeds opnieuw en langer zonne- en windenergie kunnen
gebruiken, en ook kunnen bewaren. Als mensen dat in een klein
clubje samen doen, kunnen ze de teveel gemaakte energie op-
slaan en met slimme afspraken aan elkaar verkopen. Grote fa-
brieken die energie maken met vervuilende brandstoffen als kolen
en olie worden dan hopelijk overbodig.

Een door een watermolen aangedreven oplaadpunt © Ben Hüber

Laten we er vaart achter zetten. Maak in ieder geval nu al op zijn
minst een sport van het scheiden van afval. Alle beetjes helpen,
je wilt niet weten hoeveel plastic je kunt verzamelen. Er is nog
zoveel te verzinnen om het leven op onze aarde beter te maken.
Zonder dat wij het weten zijn er al heel veel mensen veel verder
met uitvindingen dan wij denken: Denk, doe en help jij ook mee?
Afval bestaat niet!♦

Integraal overleg Rottemerengebied

Arend Hoogeveen

Op 22 juni was er op initiatief van Jeroen Heuvelink - wethouder
in Lansingerland en bestuurder van het Recreatieschap Rotteme-
ren - een bijeenkomst in het Trefpunt van organisaties die 'iets
van doen' hebben met de Rotte. Doel was te onderzoeken hoe
het Recreatieschap Rottemeren bij de ontwikkeling van dit gebied
niet alleen met de verschillende belanghebbenden in gesprek kan
zijn, maar ook kan samenwerken. En in het bijzonder wanneer er
aan deze samenwerking ook een zakelijke en/of financiële kant zit.
Nadat de verschillende denkbeelden en belangen over de toe-
komst van het gebied over tafel waren gegaan, concludeerde
Heuvelink dat de wil tot samenwerken er is en dat er een collectief
besef is over de natuur- en recreatiewaarde van het gebied: na-
tuur, ruimte, groene long. Daarbij werd ook wel vastgesteld dat er
op dit (visie)niveau de neuzen één kant op staan, maar dat er bij
de concrete invullingen onderling wel verschillen en spanningen
kunnen optreden. Al met al waren de deelnemers niet ontevreden
en komt er een vervolgbijeenkomst over hoe het een en ander
vorm en inhoud kunnen worden gegeven.

Overleg Rottemeren

Naast Rotta waren de Stichting Rotteverband, Stichting Ple-
zierrivier Rotte, Ondernemingsvereniging Rottemeren, Stich-
ting Lekker Groen, Stichting Vrienden van het Ruiterspad Ze-
venhuizerplas en het Platform herinrichting Eendragtspolder
voor deze bijeenkomst uitgenodigd.

Onze voorzitter Hans Sanders greep deze gelegenheid aan om
het Rapport 'Flora-inventarisatie Eendragtspolder 2013' van Dick
Hoek en Anton Roeloffzen aan Jeroen Heuvelink te overhandigen.
Dit rapport (zie ook op onze website) is een nulmeting van de
aanwezige flora in de waterberging, één jaar na de oplevering.
Het bevat een schat aan informatie, dat ook door GZH wordt
gebruikt bij de jaarlijkse monitoringen - door het ingenieursbureau
Witteveen+Bos - in dit gebied.♦

Hans reikt het Rapport Flora-inventarisatie Eendragtspolder 2013 uit aan
Jeroen Heuvelink © Arend Hoogeveen

Iedereen heeft een mening, waarover dan ook. In Forum word je uitgenodigd om je mening en gedachten over een stelling of een vraag met de lezers van Aves Visum te delen. Met name naar het waarom van je gedachten kijken we naar uit. Ook mag je in deze rubriek reageren op een artikel dat eerder in Aves Visum is gepubliceerd. In het volgende nummer worden de inzendingen in deze rubriek opgenomen.

Binnen Rotta koesteren we onze natuurpareltjes zoals bijvoorbeeld het Koornmolengat, de Wiebertjes en de Groenzoom. Daarnaast vinden recreanten steeds meer vertier in de buitengebieden rondom onze stedelijke gebieden. Is het een er voor het ander of moet het een strikt gescheiden worden gehouden van het ander, wat vind jij? Deze keer luidt de stelling:

De natuurpareltjes in ons werkgebied zijn vooral belangrijk voor recreatie!

Stuur jouw mening vóór 15 november 2016 naar de redactie van Aves Visum, Hoeksekade 164, 2661 JL Bergschenhoek of mail naar avesvisumredactie@gmail.com.

Reacties op: De huidige vossenstand gaat ten koste van de weidevogelstand!

In de huidige situatie met te weinig geschikte plekken voor weidevogels zal de vos een negatieve invloed op de vogelstand kunnen hebben. Maar beter is het om de weidevogels weer hun kleurrijke bloemrijke graslanden terug te geven waar voldoende insecten/voedsel en schuilruimte aanwezig is. Daar overleven veel meer jonge weidevogels en is het niet erg als een vos zo nu en dan een vogeltje op eet. (Jonge) vossen zijn ook leuke beesten en in het algemeen heel nuttig als mede natuurbeheerder. Afschieten van vossen is teveel een hobby voor een enkeling. Op naar een mooi kleurrijk grasland dat is beter voor dier en mens! *Cor van de Lustgraaf*

Als dit zo zou zijn, dan is het biotoop voor de weidevogels niet meer geschikt. Weidevogels houden van grote open gebieden waar ze met grote aantallen de omgeving kunnen overzien. Als je in kleine restanten weidegrond weidevogels wilt, moet alles in orde zijn, vooral het beheer door de boer. En alle predators bestrijden, en dat zijn er nog al wat! Het wordt dan al gauw een kunstmatig gedoe, hoewel dit in sommige gevallen wel verantwoord is. Zoals bv in de Ackerdijk, een afrastering met schrikgaas om het meest geschikte broedterrein. *Rien van der Vorm*

Ja maar de mensenstand ook! *Piet Bak*

Een Rotta-er verhaalt over een persoonlijke ervaring in de natuur en wat dat bij hem of haar heeft losgemaakt. Aan het eind draagt hij of zij de fakkelt over aan een andere Rotta-er die ons in de volgende Aves Visum zijn of haar (natuur)roerselen mee laat beleven.

Fakkeldrager André Gouw verhaalt . . .

Mij is gevraagd de fakkelt over te nemen van Piet Bak, ook wel bekend als Piet Plons. Bang als hij is voor mijn commentaar durfde hij mij de fakkelt niet persoonlijk te overhandigen want de fakkelt was niet meer wat het geweest is. Maar ik zal proberen het natte slappe stompje van Piet op te lappen en een nieuw licht te laten schijnen over de natuur.

In principe ben ik daar snel mee klaar, want zoals de meesten wel weten ben ik helemaal niet van de natuur maar meer van de techniek. Ik stam ook niet uit deze omgeving waar men naar verluidt nog in plaggenhutten woonde. Eigenlijk ben ik ook geen lid van Rotta. Nooit heb ik een formulier ingevuld of een handtekening gezet. Het is de schuld van mijn buurman Ad S. Ik was net met pensioen toen hij zei 'je moet eens gaan kijken op de Hoeksekade 164 daar zijn ze aan het verbouwen, dat is leuk om te zien'. Enfin, ik ben in mijn onschuld gaan kijken en voor ik het wist stond ik met een plamuurmes in mijn hand gaatjes dicht te maken die anderen eerst gemaakt hadden. Het ging al snel van kwaad tot erger en op het laatst moest ik zelfs op de vrije zaterdag nog terugkomen om de losse eindjes aan elkaar te knopen. Toen ik dacht ik het klaar was bleek dat onze grote denker Jan N. steeds weer nieuwe projecten bedacht en dat nog steeds doet.

Maar goed, het moet over de natuurbeleving gaan en dat wordt lastig voor mij. De natuur is de natuurlijke vijand van de mens en omgekeerd, ooit is het fout gegaan tussen die twee met een appel en een slang en sindsdien is het nooit meer goed gekomen. De natuur is soms hinderlijk aanwezig: Ooit heb ik twee Rotta natuurvorsers naar het 'terra incognita' van de Nesselolder moeten varen met ons vlaggeschip de Rotta 1. Nog geen 3 meter uit de kant hapte de natuur toe in de vorm van slijmerige algen die zich om het schroefje van het elektrische fluisterbuitenboordmotortje wikkelden. Terugwikkelen bleek een stuk lastiger, de natuur is onverzettelijk, vasthoudend en een beetje vies. Uiteindelijk is het toch gelukt onze wetenschappers op nimmer betreden eilanden aan wal te krijgen alwaar zij in opperste verrukking onverwachte plantensoorten en beestjes ontdekten.

Ook ben ik, beroepshalve, wel eens in de natuur rond het Trefpunt gestapt, de tuin in dus. Daar blijken zich zeer agressieve rode mieren op te houden die in mijn broekspijpen omhoog klommen en zelfs tot boven de gordel jeukende rode bulten achterlieten. Daar tuin ik dus niet meer in en blijf voortaan veilig op het asfalt. Zoals gezegd, ik ben niet van de natuur maar van de techniek. Maar zo af en toe leer ik nog wel eens wat van de Rotta natuur-

en vogelwachters. Vroeger kende ik alleen maar de slavink, de kip, de gevulde kalkoen, de huismus en de merel. Maar nu weet ik zelfs onderscheid te maken tussen een waterkip en een waterhoen. Of was het nou een meerkoet? In meerkoet zit 'koe', een koe is zwart/wit dus als het zwembeest zwart met een witte bles is, is het een meerkoet. Toch?

Als ik echt niet weet wat voor vogel het is kan ik het altijd aan Piet M. (onze eigen hokjesman) vragen. Zo heb ik onlangs in Lissabon een soort van eend gespot. Piet herkende de vreemde eend onmiddellijk: *de zeer zeldzame scooter-eend, die broedt in Lissabon en overwintert in Afrika. Verweg is hij verwant aan onze wc-eend.* Wat Piet M. niet weet is eigenlijk de moeite van het weten niet waard zeg ik altijd maar.

De aan de wc-eend verwante scootereend © André Gouw

Planten onderscheiden is nog moeilijker: vroeger kwam ik niet verder dan muurbloempjes en straatmadeliefjes, nu heb ik geleerd dat onkruid niet bestaat maar ik zie nog steeds het verschil niet tussen een dovenetel en een brandnetel. Gelukkig kan ik het verschil wel voelen. Rotta doet ook aan onderhoud van de natuur. De natuurwerkers voeren een niet aflatende strijd in de Wiebertjes en het Koornmolengat. Geen enkel middel wordt geschuwd om de natuur binnen de perken te houden. Het ergste werktuig is de zogenaamde bosmaaier. Dat is een soort van buitenboordmotor met een extra lange staart. Aan de ene kant van de staart zit een vieze 2-tact motor die meer lawaai maakt dan een Leopardtank en aan de andere kant zit of een roterend mes of een nylondraad die al ronddraaiend alles voor je voeten wegmaait. Het is natuurlijk erg dat die nylondraad al draaiende een spoor van micro- of zelfs nano plastic in de natuur achterlaat waardoor er op termijn vogels zijn die eieren met een plastic schaal gaan leggen. Maar het is nog veel erger dat de machinisten van dit helse apparaat, zelf van top tot teen gehuld in beschermende kleding, maskers en gehoorbescherming, het wagen om op donderdagen de rust rond het Trefpunt wreed te verstoren.

Maar goed, terug naar het begin. De fakkel was niet meer te repareren en ook niet meer van deze tijd, dus heb ik een nieuwe gemaakt. Zeg maar een fakkel 2.0, deze is multifunctioneel en voorzien van de volgende features:

- Een bio-resonantie antenne welke de alom in de lucht aanwezige radiogolven opvangt en deze via de bifilair gewikkelde rode spoel omzet in elektrische energie.
- Een energie zuinige high power LED lichtbron.
- Een zonnepaneel met ingebouwde lithium polymeer accu.
- Een analoge temperatuurmeter met sonde voor het meten van de temperatuur in composthopen, broedhopen, broeinesten etc.

- Een aftapkraan om ingeval van blikseminslag de overtollige energie af te voeren.
- Een ergonomische houten handgreep welke het klassieke fakkel gevoel geeft.
- Een drijvertje waarvan het nut voor de oplettende lezer wel duidelijk zal zijn.

De fakkel 2.0 © André Gouw

Goed, ik heb bijna de vereiste 1000 woorden en ben klaar. De fakkel zal ik aan iemand anders doorgeven, als er tenminste nog iemand te vinden is die daar zijn of haar handen er aan wil branden. Na een paar vergeefse pogingen heb ik hem maar gewoon over de schutting gegooid. Mijn buurvrouw Ina Meijer heeft hem opgevangen, dus in de volgende fakkel wordt het weer puur natuur!♦

Onmenselijke zintuigen - licht

Arend Hoogeveen

Met onze vijf zintuigen - zien, horen, voelen, ruiken en proeven - verzamelen we informatie over de buitenwereld. Het is van levensbelang goed op de hoogte te blijven wat zich daar afspeelt. Alles wat waar te nemen valt, nemen we waar . . . denken we!

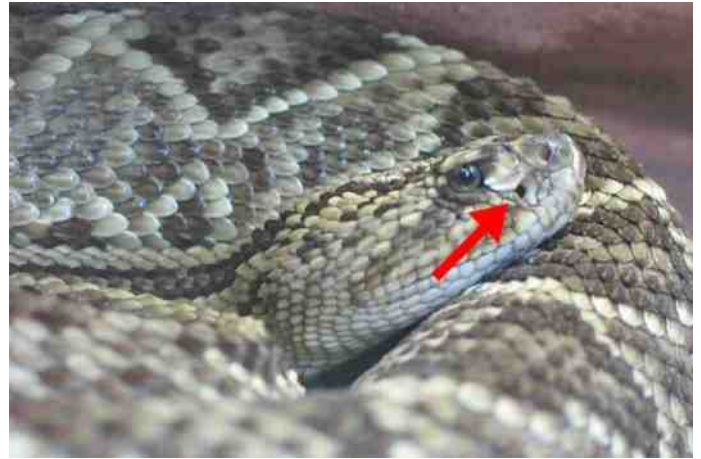
Hoewel er altijd wordt gesproken over de vijf zintuigen, hebben wij mensen er meer dan vijf, met het evenwichtsorgaan bijvoorbeeld merken we dat we uit het lood staan. Deze indeling is in het dierenrijk helemaal onbruikbaar. Vergeleken bij sommige dieren zijn wij mensen halfdoof, halfblind en proeven en ruiken kunnen sommige soorten ook veel beter. Iedereen weet dat een hond goed kan ruiken, maar dat vleermuizen ultrasoon schreeuwen, kost al meer moeite. Dat insecten proeven met hun poten, bijen gevoelig zijn voor de polarisatie-richting van het licht en dat er vissen zijn die hun wereld alleen verkennen met elektriciteit, zijn ontdekkingen van de eerste orde. Ze maken ons mensen bescheiden, dieren halen staaltjes uit die het menselijk vermogen ver te boven gaan. Maar, al zijn die zintuigen bovenmenselijk, ze zijn niet bovennatuurlijk!

De wetenschap hanteert een indeling in 1) licht, 2) geluid en trillingen, 3) geur en smaak en 4) elektriciteit en magnetisme. In dit nummer wordt een aantal wetens(w)aardigheden beschreven over 'onmenselijke' zintuigen die te maken hebben met licht.

Infrarood

Warme voorwerpen zenden licht uit dat mensen niet kunnen zien. Lichtdeeltjes (fotonen) hebben een bepaalde energie, en hoe meer energie ze hebben, hoe blauwer indruk ze op ons oog maken volgens de kleuren van de regenboog: rood, oranje, geel, blauw, violet. Lichtdeeltjes buiten dit spectrum bestaan wel, maar wij kunnen ze niet zien. Vlak voorbij violet zit *ultraviolet* en onder rood zit *infrarood*. Maar al kunnen we bijvoorbeeld infrarood niet zien, we kunnen het wel waarnemen. Warme voorwerpen voelen we met speciale zintuigcellen op de huid, ongeveer drie per vierkante centimeter.

De ratelslang en de boomadder (groefkopadders) hebben onder hun ogen twee groefjes van een paar millimeter groot die gevoelig zijn voor lichaamswarmte. Zo kunnen zij hun prooi volgen terwijl andere zintuigen zijn afgedekt, zelfs in volkomen duisternis kunnen ze daar mee een prooi waarnemen. Dit zintuig - het infraroodoog - is mensen volkomen vreemd. Bij deze slangen zitten enkele tienduizenden van soortgelijke gevoelige zintuigcellen in die groefjes onder de ogen. Dit orgaan is zo ingericht dat ze er ook werkelijke warmtebronnen mee kunnen 'zien'. Het werkt als een camera obscura, een fotocamera zonder lens: dank zij het kleine gaatje ontstaat op de achterwand een beeld van de omgeving. De slang kan temperatuurverschillen in de omgeving van slechts een paar duizendste graad onderscheiden, echter wel wat minder goed dan die van de ogen. Uit experimenten met afgeplakte ogen bleek, dat als de slang geen muis wordt voorgezet maar een warme gloeilamp hij ook direct toehapt. Vermoed wordt dat ook sommige soorten nachtvlinders een infraroodoog hebben waarmee ze 's-nachts kunnen zien. Maar goed, mensen kunnen een warme kachel al helemaal niet herkennen zonder te kijken of te voelen! Vaak wordt van katten gezegd dat ze in donker kunnen zien, maar feitelijk zijn ze net zo afhankelijk van licht als mensen. Als het echt pikdonker zijn zij ook niets.

Infrarood' oog' bij de groefkopadder

Zeker is dat veel dieren warmte veel nauwkeuriger kunnen meten dan wij. Wandluizen kruipen over het plafond op zoek naar een warme plek, en laten zich in het donker trefzeker vallen op het warmste lichaamsdeel. Ze lopen, ook 'geblinddoekt', zonder aarzeling achter een warme vinger aan. Vermoed wordt dat steekmuggen niet alleen afgaan op geur, maar ook op lichaamswarmte: ze kunnen een temperatuurverval van vijfhonderdste graad per vierkante centimeter waarnemen. Lang heeft men aangenomen dat zoogdieren - door 'overstraling' van hun eigen warmte - geen kleine warmteverschillen konden waarnemen. Maar vampiers hebben dat opgelost. Die hebben aan de kop een geïsoleerd opgerold stukje huid, het neusblad en is ongeveer 9 graden kouder dan het lichaam. Dit neusblad bevat een groot aantal warmtegevoelige cellen, die warmteverschillen kunnen waarnemen tot op een afstand van zeker vijftien centimeter. De vampier kan hierdoor warm levend paardenvlees onderscheiden van bijvoorbeeld koude hoeven.

Rottend plantaardig materiaal in water absorbeert vrijwel al het zonlicht, waardoor dat water inktzwart is. Infrarood wordt echter niet geabsorbeerd en het zou vreemd zijn als er geen vis was die daarvan gebruik maakt. Bloeddorstige piranha's hebben ogen die goed met infrarood overweg kunnen. Zij gebruiken de infraroodstraling als echt licht en kunnen wel degelijk scherp zien. Ook goudvissen kunnen alleen met infrarood licht zien en een beeld van de omgeving vormen. En vreemd genoeg ziet de goudvis ook ultraviolet, zodat zijn spectrum veel breder is dan de onze.

Ultraviolet

Wij mensen hebben in ons oog drie soorten 'kegeltjes': een is gevoelig voor rood, een voor groen en een voor blauw. Mengkleuren ontstaan als het licht deeltjes, fotonen, met verschillende kleur bevat. Uit onderzoek blijkt dat mensen ongeveer honderdtwintig verschillende kleuren kunnen onderscheiden. Als er weinig licht is, schakelen we automatisch over op 'staafjes'. Die zijn niet gevoelig voor kleur en hebben minder licht om nog iets te zien, maar alles zien we dan grijstinten.

De bloemen van koolzaad, speenkruid en herik zijn geel voor het menselijk oog en voor de leek vaak lastig van elkaar te onderscheiden. Maar niet voor het bijenoog, voor de honingbij is alleen koolzaad geel, speenkruid lichtpaars met een donkerpaars hart en herik diep purper. Speenkruid weerkaatst nog enig ultraviolet

licht, de herik veel. De honingbij heeft ook drie kegeltjes, maar die zijn gevoelig voor geel, blauw en ultraviolet, hoe die laatste kleur er uit ziet weten we niet. De bij is niet gevoelig voor rood. Een rode roos (kaatst alleen rood licht terug) bijvoorbeeld maakt op de bij een zwarte indruk, maar bijvoorbeeld de klapproos zendt ook ultraviolet uit, zodat de bij hier wel in geïnteresseerd is. Vlinders zijn wel gevoelig voor rood, zodat je vaak al aan de bloemkeur kunt voorspellen of er een bij, vlinder of vogel op af zal komen. Groene bloemen zoals bijvoorbeeld wolfsmelk zijn voor ons niet altijd even gemakkelijk te onderscheiden in het gras, maar voor de bij is gras grijs en steken deze bloemen duidelijk af tegen deze achtergrond.

Het mannetje en het vrouwtje van de langstaartige maanvlinder zijn door de zelfde lichtgroene kleur door mensen niet van elkaar te onderscheiden. Voor de vlinder zelf wel doordat het mannetje weinig ultraviolet licht terugkaatst en daardoor bruinig is, terwijl het vrouwtje veel ultraviolet terugkaatst en gelig afsteekt. Aan het eind van de jaren vijftig is ontdekt dat vogels, en ook vissen en insecten, hun gevoeligheid voor ultraviolet gebruiken om zich te oriënteren op de zon, met name op geheel bewolkte dagen. Mensen kunnen ultraviolet niet zien, maar doordat de stof melanine in onze huid door ultraviolet licht donkerder wordt, wordt onze huid bruiner. Nog verder in het spectrum, voorbij ultraviolet, krijgen we röntgenstraling, dat zelfs door zacht weefsel gaat. Er is geen levend wezen bekend dat 'röntgevoelige ogen' heeft.

De man van de voor mensen groene langstaartige maanvlinder is voor de vlinder zelf bruinig van kleur en de vrouw steekt gelig af. © Paul Cools

Polarisatie van licht

De Nederlandse natuurkundige Christiaan Huygens (1629 - 1695) zag licht als een trilling die zich door de ruimte voortplant. We kunnen zo'n trilling vergelijken met een golf die ontstaat als een steen in het water wordt gegooid. Alleen de rimpeling (trilling) plant zich voort, het water gaat alleen maar op en neer: een blad op het water wordt niet meegesleept door de voorbijkomende golf. Een lichtstraal trilt in willekeurige richtingen, hoe sneller de lucht trilt, hoe blauwer het licht. We kunnen de richting van deze trillingen filteren, zodat het nog in één enkele richting trilt: polarisatie. Je kunt dit vergelijken met een lichtstraal die door een zonnebril met jodiumkristallen (polaroid) valt, waardoor bijvoorbeeld de 'hinderlijke schittering' van het water wordt weggenomen. Ook wateroppervlakken kunnen bij weerkaatsing het licht polariseren.

Waterlopers en schaatsenrijders, insecten die jagen aan het wateroppervlak, zouden ook last van die schittering hebben als ze aan de onderzijde van hun ogen niet een polarisatiefilter hadden. Het bootsmannetje daarentegen heeft cellen onderaan de ogen die juist extra gevoelig zijn voor gepolariseerd licht. Hij herkent daarmee tijdens het vliegen sneller wateroppervlakken. Honingbijen - evenals andere insecten zoals bijvoorbeeld hommels, wespen, vliegen en mieren - navigeren niet alleen met ultraviolet, maar ook met behulp van de polarisatie van het licht. Zij hebben speciale lichtcellen (ocellen) aan de bovenkant van hun ogen, waarmee zij de polarisatie kunnen herkennen. Hoe de bijen dat precies 'zien' is niet bekend: misschien zien ze een soort licht-donkerpatronen of een soort 'diepte' in de hemel met de zon als hoogste punt. Het blijkt dat een bij aan een miniem stukje blauwe lucht voldoende heeft om zich te kunnen oriënteren. Het staat vast dat sommige vogels worden beïnvloed door de polarisatie van het licht, maar of ze werkelijk de verschillen in polarisatie waarnemen en niet de verschillen in helderheid, is onzeker.

Ocellen bij de honingbij om polarisatie van licht te kunnen herkennen

Geraadpleegde literatuur

Onmenselijke zintuigen, Hans van Maanen. Uitgave verschenen ter gelegenheid van de Nationale Wetenschapsweek 1991 met als thema zintuigen. ♦

Ledenavondwandeling 28 juni vanaf het Trefpunt over de golfbaan en langs 'Tuinen van Vida' op het eiland bij Arthove: follow the leader!
© Klaas Verschoor

Kwaliteitsimpuls Rottemeren

Eric Kortlandt

Eerste impuls: stinzenplanten in de Bergse Bossen

In de vorige Aves Visum hadden we al aangegeven dat Rotta en het Recreatieschap Rottemeren de komende jaren een impuls aan de biodiversiteit en natuurbeleving in ons werkgebied rondom de Rotte willen geven. De Provincie Zuid-Holland heeft de hiervoor gevraagde subsidie (€ 125.000) verleend. Als eerste impuls gaan we de Bergse Bossen en de Bleiswijkse Zoom verrijken met een aantal veldjes met stinzenplanten om het bezoek daar tot een waar lentefeest te maken. Iedereen is welkom om op de landelijke Natuurwerkdag op 5 november mee te helpen om de bolletjes te planten.

Stinzenplanten vormen een bijzondere groep verwilderde sierplanten. Het zijn bloeiende knolgewasjes zoals bijvoorbeeld sneeuwkllokje, lelietje der dalen en wilde hyacint. Al langer zijn deze soorten bekend van oude buitenplaatsen en boerenerven, en vervolgens vaak verwilderd in de omgeving, ze behoren tot ons cultureel erfgoed. Dick Hoek van de Werkgroep Rotta Onderzoek heeft - als kenner van ons werkgebied - waargenomen dat daslook uitstekend in het Rottemerengebied gedijt en dat hij bijvoorbeeld ook italiaanse aronskelk, wilde hyacint, sneeuwkllokje en lievevrouwebedstro heeft zien bloeien.

Sneeuwkllokjes in het Tergregse Veld © Eric Kortlandt

Met het project Kwaliteitsimpuls Rottemeren willen we tenminste zo'n 1.000 m2 aan stinzenplantenvelden creëren. Bij een onderzoek ter plekke hebben Dick Hoek, stinzenplantenexpert Jan Willem Overmars en ikzelf voorlopig een viertal locaties geselecteerd in de Bergse Bossen en de Bleiswijkse zoom. Het plan is komend en volgend najaar steeds 1 à 2 velden te realiseren. Elk veldje krijgt een eigen karakter door één soort te planten en deze veldjes - om het accent te verhogen - te larderen met toefjes van andere soorten. Dit geeft een vrolijk en natuurlijk effect.

Voordat de bolletjes de grond in gaan worden de groeiomstandigheden geoptimaliseerd: vaste kleibodem wordt los en luchtig gemaakt en wordt passend bemest. Het planten van de bolletjes is letterlijk 'aanpoten'. Dit gebeurt door met een smalle spa een plantgat te maken en in elk gat één bolletje te deponeren, per m2 zo'n 20 tot 25 bollen. Dit geeft het eerste jaar nog geen overweldigend effect, maar in de jaren daarna wordt - via zaad en/of vegetatieve vermeerdering - de kleurenpracht steeds massaler. De kunst is om de verschillende veldjes zo te beplanten dat gedurende het gehele voorjaar er altijd wel een veldje in bloei staat.

Gele bosanemoon

Wil je mee helpen bollen planten?

De beste tijd om bollen te planten is voor de meeste soorten in het najaar. Voor dit jaar zijn we van plan om op de landelijke Natuurwerkdag op 5 november zoveel mogelijk 'planters' te mobiliseren: vrijwilligers, Rangers en Kapoentjes van Rotta, maar ook natuurliefhebbers uit de omgeving die het gewoon leuk vinden om hier aan mee te werken. De beloning is een veld met idyllisch bloeiende stinzenplanten in het daarop volgende voorjaar!

Vind je het leuk om mee te helpen met bollen planten, meld je dan aan bij Rien van der Vorm van de Werkgroep Natuurwerk (rienvandervorm@hetnet.nl). Wil je meer weten over het Project Kwaliteitsimpuls Rottemeren, neem dan contact op met de projectleider Eric Kortlandt (kortlandteric@yahoo.nl) of kijk op onze website www.rotta-natuur.nl.

Stinzenplanten voor kleigrond

- Driekantig look (april/mei)
- Daslook (april)
- Gele bosanemoon (maart/april)
- Italiaanse aronskelk (mei)
- Sneeuwroem (april)
- Krokus (febr/maart)
- Kievitsbloem (april)
- Sneeuwkllokje (jan/febr)
- Spaanse hyacint (mei)
- Boshyacint (april/mei)
- Zomerklokje (april)
- Lenteklokje (februari)
- Dichtersnarcis (mei/juni)
- Wilde narcis (april)
- Oosterse sterhyacint (maart)

Opening Groenzoom

Op zaterdag 25 juni was de feestelijke opening van de Groenzoom. De Groenzoom is een langgerekt natuurgebied van 560 hectare ten noorden van Berkel en Rodenrijs en ten oosten Pijnacker. Door goed beheer kunnen kruiden en planten zich hier verder ontwikkelen en neemt de diversiteit toe. Het wordt zo een aantrekkelijk leefgebied voor allerlei vogels, vlinders en andere insecten. In het broedseizoen zijn, om het broedsucces te vergroten, de weidevogelgebieden in de Groenzoom afgesloten. Bij de inrichting is ook Rotta betrokken geweest en Sjaak Gouweleeuw deed bij de opening zijn best de langskomende bezoekers warm te krijgen voor zijn 'houtsnippen'.

- Fietspad
- Wandelpad
- - - Laarzenpad
- Kanoroute
- - - - - Ruiterspad
- Hondentlooplegebied
- K Kanosteiger
- P Parkeerplaats

Sjaak Gouweleeuw met zijn 'houtsnippen' © Jaap van Lien

© De Groenzoom

Interview met Matthijs Punt

Arend Hoogeveen

Wellicht is de advertentie van Groen-aannemingsbedrijf Punt B.V. in de Aves Visum wel eens opgevalen. Hierin staat met grote letters dat bij het bestrijden van onkruid volgens 'DE PUNT METHODE' geen gif wordt gebruikt en dat deze methode CO2 neutraal is. Daarnaast is dit bedrijf door *Het Nationale Business Succes Award Instituut* uitgeroepen tot winnaar/vertegenwoordiger 2016 in de groenonderhoudsbranche. Het nominatierapport is duidelijk: Gedrevenheid, passie, innovatievermogen, durf en visie maken van Punt BV een absolute topper in haar wereld. Hoog tijd dus om eens te gaan praten met Matthijs Punt, één van de twee directeuren - samen met zijn tweelingbroer Bastiaan - van dit innoverende familiebedrijf.

Matthijs Punt © Arend Hoogeveen

De geschiedenis van het bedrijf, zo vertelt Matthijs, begint in 1967. Mijn vader werd in 1988 mededirecteur van onze voorganger H. Verduin BV in Nieuwerkerk aan den IJssel en in 1994 heeft hij dit bedrijf in z'n geheel overgenomen. In 1999 traden Bastiaan en ik in dienst, in 2009 werd de naam Groen Verduin BV veranderd in Groen-aannemingsbedrijf Punt B.V. We zijn in dat jaar om redenen van duurzaamheid verhuisd naar de Chroomstraat in Rotterdam en we hebben op dit moment zo'n 130 enthousiaste en betrokken medewerkers in dienst. Velen daarvan hebben een beperking waardoor zij vaak wat moeilijker aan werk kunnen komen. Wij hebben veel respect voor deze werknemers en hebben de ervaring dat zij uitstekend en met veel verantwoordelijkheid de werkzaamheden uitvoeren en met veel zorg omgaan met de voertuigen en machines.

Blue-green en Red-green

Matthijs vertelt enthousiast over de methoden die ze zelf hebben ontwikkeld om onkruid op harde ondergronden te bestrijden. Alleen als het echt niet anders kan (bijvoorbeeld bij de tramrails van de RET), worden hierbij geen chemische bestrijdingsmiddelen - glyfosfaat, bekend als Roundup - gebruikt. We hebben twee methoden - Blue-green en Red-green - die meestal gecombineerd worden ingezet.

Blue-green is ontwikkeld om kleinere vlakken onkruid (randen en dergelijke) te bestrijden, dit gebeurt met heet water. We hebben twee biomassa-installaties waarin we met snoeiafval water, dat is opgepompt uit de spoorwaaier achter ons bedrijfspand, verwarmen tot 98°C. Dit warme water wordt in een geïsoleerde container opgeslagen die vervolgens met een vrachtauto naar de wijk waar het onkruid moet worden bestreden, wordt gereden en daar wordt neergezet. Elektrisch aangedreven wagentjes tappen ter plekke

het warme water uit de container en brengen dit op het onkruid. De vrachtauto is de enige die CO2 uitstoot, maar ook dat kan nog worden geminimaliseerd. De biomassa-installatie is namelijk mobiel en kan in de wijk oppervlaktewater oppompen en verwarmen.

Red-green is bedoeld om grote oppervlakken onkruid te bestrijden. Het is een mobiel systeem waarbij eveneens biomassa wordt verbrand. Met de vlammen en vrijgekomen warme verbrandingsgassen branden we het onkruid weg. Het is als het ware een omgebouwde open haard met de vlam gericht op het onkruid. Red-green is nog in ontwikkeling, we draaien momenteel proef met een prototype. Blue-green is effectiever dan Red-green doordat het warme water ook doordringt in de wortels van het onkruid: drie keer Blue-green heeft hetzelfde resultaat al zeven keer Red-green.

In onze branche zijn we niet de enige, maar we hebben de systemen aangepast op de biomassadruk in ons werkgebied, het onkruid tiert hier (kort boven het grondwaterpeil) veel weliger dan bijvoorbeeld op de zandgronden. Ook hebben we de bestaande systemen in onze machines sterk vereenvoudigd, waardoor ze veel simpeler kunnen worden bestuurd. Zo hebben we voorlopig wel een aanzienlijke voorsprong op onze concurrentie.

Groenbeheer in het buitengebied

Niet alleen in de stad, ook in de buitengebieden zijn we actief en hebben we als uitgangspunt zo duurzaam mogelijk te werken en de biodiversiteit waar mogelijk of wenselijk te verbreden. Punt BV heeft een overeenkomst met Groenservice Zuid-Holland (G.Z-H) voor het groenonderhoud in het Rottemerengebied en we zijn nauw betrokken bij het ontwerp, de inrichting en het onderhoud van de in juni geopende Groenzoom tussen Pijnacker-Nootdorp en Lansingerland. Ook bij de onlangs door ons ingerichte Vlienderidylle in het Offenbachplantsoen in Berkel en Rodenrijs doen we het onderhoud. Voor de werkzaamheden in deze gebieden maken we graag gebruik van de deskundigheid en expertise van de Rotta-specialisten. De relatie die we met hen onderhouden waarderen we zeer, het afgelopen jaar hebben we zelfs twee doorgewinterde Rotta-vrijwilligers in dienst genomen. Ik realiseer me maar al te goed dat zij hun kennis nu wat minder voor Rotta kunnen inzetten, maar aan de andere kant laat het ook zien dat Rotta beschikt over kennis en expertise die er toe doet.

Drie jaar geleden toen de aanbesteding voor het groenonderhoud in het Rottemerengebied speelde, heb ik veel overleg gevoerd met verschillende Rotta-specialisten, met name over de wijze hoe wij dat onderhoud willen gaan doen: niet alleen wat wel, maar ook onderbouwd wat niet. Natuurlijk speelde ook het prijskaartje een belangrijke rol, maar bij de beoordeling van de verschillende aanbieders hechtte G.Z-H bijzonder veel waarde aan het in de bieding opgenomen plan van aanpak. Ik kan wel zeggen dat ik een groot deel van dat plan heb geschreven op aangeven van Rotta. Ook is destijds een groep van onze medewerkers door Rotta meegenomen in het Koornmolengat, waar zij op deskundige wijze uitleg kregen over de keuzes die Rotta maakt ten aanzien van het beheer van dat schitterende natuurgebiedje en op welke wijze de werkzaamheden concreet worden uitgevoerd. Onze mensen waren danig onder de indruk en nog steeds kunnen we bogen op de contacten die toen zijn gelegd. Regelmatig stemt

Excursie Nationaal Park Veluwezoom

Riekje Waninge

onze werkvoorbereider Marcel de Jong met een directe lijntje af met Rien van der Vorm van de Werkgroep Rotta Natuurwerk. Een recent voorbeeld hiervan is het overleg over het maaien van de rietstrook tussen de Middelweg en de Zevenhuizerplas in de Eendragtspolder. In het deel waarin een aantal rode lijstsoorten broedt, laten we op aangeven van Rien het riet staan. Ook komt het regelmatig voor dat een machinist van een maaicombinatie, vlak voordat hij gaat maaien, even belt met bijvoorbeeld Garry Bakker van de Werkgroep Rotta Onderzoek om te vragen of hij nog ergens rekening mee moet houden in het betreffende gebied. Ik waardeer deze contacten zeer en ben er ook heel zuinig op. Het stemt ons tevreden en horen ook dat onze opdrachtgever G. Z-H bijzonder content is met de wijze waarop wij onze werkzaamheden uitvoeren en met de bereikte resultaten. Ik merk in de contacten met G.Z-H dat zij bijzonder gesteld is op en veel waarde hecht aan de expertise en deskundigheid van Rotta.

Hoe Marcel de Jong en Rien van der Vorm met elkaar afstemmen

Tot slot

We maken bij onze werkzaamheden gebruik van moderne machines, die wij zelf altijd aanpassen op het gebruik zoals wij dat willen en die het minst schade toebrengen aan de flora en fauna die we willen behouden. Zo hebben we onlangs een rietmaaier op brede rupsbanden gekocht die kan rijden op alle soorten ondergrond, of het nou, nat droog of moerassig is. We zetten deze 'Mastertrack' bijvoorbeeld ook in bij de rietstrook langs de Middelweg in de Eendragtspolder.

Voor de bestrijding van blauwalg in de Kralingse Plas hebben we een zogenaamde 'maaiverzamelboot'. De maaier op deze boot kan tot 1.50 meter onder het wateroppervlak waterplanten (voedsel voor de blauwalg) afmaaien. De op de boot gemonteerde transportband 'veegt' vervolgens de drijvende plantenresten de boot in. Wij gebruiken deze biomassa weer als brandstof voor de verwarming van het water in onze biomassa-installaties. En zo is de cirkel weer rond, het is onze bedrijfsfilosofie zo zuinig mogelijk om te gaan met de fossiele brandstoffen en de CO₂-uitstoot laag - als het kan neutraal - te houden en dat wij bij alles wat we doen respect tonen voor de natuur die we willen behouden en waar mogelijk te versterken. ♦

Op zaterdag 20 augustus was de ledenwandeling in het Nationaal Park Veluwezoom. We starten bij het infocentrum/restaurant van Natuurmonumenten in Rheden. We moesten wat geduld hebben omdat het pas vanaf 10 uur open is.

We begonnen bij de 'zwarte route' naar de Posbank. Aanvankelijk liepen we door een iets parkachtige omgeving met glooiend landschap dat later overging in grote stuwwallen, ontstaan tijdens de voorlaatste ijstijd, 150.000 jaar geleden. Al snel een statige lindeboom. Doordat de linde in een open veld staat, kan ze ongestoord tot vol ornaat uitgroeien. Onder het bladerdak van de linde zagen we enkele schapen. De bloei van de linde was al voorbij, maar elk jaar rond eind juni geurt hier de bloesem in wijde omtrek en vele bijen en hommels komen er op af. Mijn ervaring is dat je vele dode hommels kunt vinden onder lindebomen tijdens deze geurende weken. De thee van de lindebloesem smaakt honingzoet en bloemachtig en drijft vocht af via de huid.

Het glooiende heidelandschap van de Posbank © Dick Hoek

Tijdens de wandeling merkte je goed dat het einde van de zomer nabij is, de herfst nadert. Veel bladeren begonnen al te verdorren en te verkleuren, de volle kracht en kleur vermindert en soms rook je het zelfs even. Er zaten al bessen/vruchten/zaden aan de bomen, struiken en kruidachtige planten, onder andere bij de meidoorn, braam, lijsterbes, zomereik, appel. Lage struikjes van de blauwe bosbes waren ook veel aanwezig, meestal zonder vruchten. Toch nog enkele bessen kunnen eten. Jumm, jumm.

Dick attendeerde ons op de grote bonte specht, kuifmees, boomkruiper, boomklever, holenduif en houtduif. Zijn oren doen het prima, wij waren Oost-Indisch doof of te diep in gesprek. Adelaarsvaren was regelmatig volop te zien en ook hoorden we de glanskopmees: tsip, tsip, tsip.

We zagen de gewone hennepnetel, klein springzaad, vingerhoedskruid en de reuzenbalsemien. De laatste heeft een zoete geur en is een exoot uit de Himalaya en India en van de rijpe zaaddozen kun je de zaden doen wegspringen door deze licht in te knijpen. Als kwekersdochter vergeet je de geuren en smaken nooit: het fruit lag te geuren in de veilingkisten en je rook het als je langs de bomen en planten liep.

Onderweg richting de Posbank kwamen we een familie kneu tegen. Vele vogels lieten hun zang en het showen van hun verkleed achterwege. Wacht maar af tot de lente weer begint of de ruitijd voorbij is. Het landschap ging over van bosrijk in heidevelen, bedekt met een prachtige paarse gloed. We zagen tormentil, laag bij de grond en vier kleine gele bloemblaadjes rond de stamper. Deze soort houdt van zure grond en zelf zag ik een struikje dopheide. Dick attendeerde ons op een zeldzaam klein plantje - dwergviltkruid - en op valse salie. Het doet denken aan echte salie, een bekend keukenkruid. De bloemstengel, met vele bloemetjes rondom, had al zaaddozen. We pletten regelmatig per ongeluk mestkevers. Ze vochten om een dood insect met grote vleugels (ze leven ook van aas) of brachten het naar hun nest/hol, wat ze ook doen met de mestballetjes. Vanaf de Posbank gingen we over op de paarse wandelroute. Daar zagen we veel wroetplekken van wilde zwijnen en enkele modderpoelen voor deze dieren. Nu niet opgemerkt, maar bij zo'n poel kun je soms een schuurplek aan een boom zien van wilde zwijnen. Ananasgallen zaten aan de twijgen van een zomereik.

Mestkever © Dick Hoek

De lunch gebruikten we in een stuk bos, ieder zocht een plekje op boomstronken of boomstammen. Daar hoorde ik een geluid, dat me deed denken aan een sprinkhaanzanger. Dick loste het raadsel op: een sprinkhanensoort! Bij een waterplek met begroeiing van pitrus en waterpeper, zagen we kleurrijke grote libellen. Ze waren te hyperactief om vast te leggen of te identificeren.

Het laatste deel van de zwarte route hadden we meer zon, met mooie wolken aan een blauwe hemel. We zagen hier een solitaire tamme kastanje en verderop een zomereik en een vliegden boven op een stuwwal met paarse heide. Verder zagen we nog wilde peen, toorts en biggenkruid waarvan het bladrozet op de grond ligt en de bladeren stug en behaard zijn. Tevens uitgebloeide brem, gaspeldoorn, en planten als hengel, cichorei en gewone berenklaauw. Allemaal hartelijk dank en vooral aan Henk Zomer en Dick Hoek voor deze bijzondere excursie.♦

Rotta Rangers - Vlinders en andere insecten

Gert Jansen

De weersomstandigheden waren deze middag op zaterdag 27 augustus uitstekend voor onze insectensafari: een heerlijk zonnetje en een graad of 25. Voor insecten een lekker weertje om actief te zijn en voor sommige Rangers net iets te warm.

In het Trefpunt hebben we eerst wat dia's laten zien over verschillende soorten insecten, zoals honingbijen, libellen en waterjuffers. Vooral de honingbij kreeg aandacht, want Johan, onze huisimker, laat ons een bijenvolk zien, dat bestaat uit heel veel werksters, die duidelijk de leiding hebben en ook nog een aantal mannetjes – darren. Zij paren hoog in de lucht met de koningin tot wel zo'n 60 meter hoog. Met een grote groep gaan ze achter de koningin aan, de darrenkomeet, de snelste darren paren met de koningin.

Buiten maakte Johan een bijenkast open en tilde er enkele raten uit. Op een van de raten zag hij de koningin. Voorzichtig pakte hij haar en met een superklein kwastje zette hij er een wit stipje op, de koningin is groter dan de werksters en de darren. Knap om haar tussen al die krioelende bijen er tussenuit te halen. Sommige Rangers waren af en toe niet helemaal bij de les, logisch als je steeds gestoken wordt door rode mieren. In de natuur zijn bijen onmisbaar, zij zorgen voor de bestuiving van planten en bomen: zonder bestuiving geen vruchten of zaden.

Onze imker Johan haalt een honingraat uit de bijenkast © Karin Goossen

Rond het Trefpunt zagen we allerlei insecten vliegen. De roodpaarse bloemen van de kattenstaart bij het water waren bijzonder in trek. Vlinders met hun roltongetjes, zoals het kleine koolwitje, de kleine vos, de atalanta en het Citroentje waren mooi te zien. Jammer dat ze hun vleugels meestal dichtgeklapt hielden. Ook hommels waren actief aan het zoeken en vooral zag je overal honingbijen, ook op bloemen met weinig kleur. Misschien werden ze wel gelokt door de geur. We vonden ook nog de schitterende rups van een nachtvliinder met de mooie naam 'drietand'.

Even wat vocht bijtanken en dan nog een rondje bij de parkeerplaats en de wigwam aan de overkant van de weg. Daar staan fruitbomen, dankzij de bestuiving door insecten hangen er nu bij sommige appels en peren aan. De wigwam wordt met de dag groener, de wilgentenen lopen flink uit en hebben al behoorlijk wat blad. Bijzonder zijn de bobbeltjes op de lange smalle bladeren, sommigen groen, anderen rood en soms slechts hele kleine puntjes. Het gaat hier om verschillende gallen. Galwespen of bladwespen leggen er hun eitjes op. De wilg pakt de eitjes hele-

maal in, als het larfje later uitkomt, heeft het gelijk eten. Bij de wigwam staat een zomereik, die voor koele schaduw zorgt, een geliefd plekje voor onze Rangers. De nog groene eikels hebben een vrij lange steel. Daaraan herken je o.a. de zomereik (juist ja, de wintereik(els) hebben een kort steeltje). Ook op deze eik zagen we gallen en op één blad zagen we vrij grote ronde, groene galappeltjes die later rood kleuren. Ook vonden we platte, bruine galletjes, de zogenoemde lensbladgalletjes. Zo is er op zo'n eik van alles te ontdekken. De groene en de bruine sprinkhaan – met een mooie camouflage - hebben we ook bewonderd, wat een mooi springmechanisme zit er in hun achterpoten.

Terug bij het Trefpunt kregen de kinderen van Coby 2 stekjes van de gele teunisbloem. De bloemen gaan open als het donker wordt, nachtvlinders komen er graag op bezoek. Onze Rangers kregen van haar ook wat zaden van de stokroos, een geliefde plant voor veel insecten. Van imker Johan kregen de Rangers een zakje zaadmengsel van bloemen voor vlinders en bijen. Deze zaadjes moet je volgend jaar in april/juni in de tuin uitzaaien. Ook kregen de kinderen de folder *Hoe bij-vriendelijk is uw tuin?* Leuke informatie over bijen en hoe je een bijenhotel kunt maken. Onze insecten-Rangers hebben genoten van een topattractie. Wil je meer weten over bijen dan is www.wikikids.nl/Bijen een leuke website.

Op zaterdag 24 september gaan we op zoek naar vruchten in de natuur. Wist je dat een paddenstoel ook een vrucht is? Vandaar het thema 'Paddenstoelen en andere vruchten' We hebben dan weer twee natuur rondes van 10.00 uur tot 12.00 uur en van 13.30 uur tot 15.30 uur, misschien tot ziens.♦

Het bijenhotel aan de muur van het Trefpunt © Karin Goossen

INTEGRALE ONKRUIDBESTRIJDING VOLGENS 'DE PUNT METHODE'

DE JUISTE MACHINE OP DE JUISTE PLEK EN COMBINEER!

GEEN GIF MEER NODIG!

RED-GREEN®

- CO² neutraal
- Geen fossiele brandstof meer zoals LPG
- Gebruikt biomassa om mee te 'branden'
- Voor grootschalig werk

KANT BRAND STEKER®

- 5x per jaar strak gestoken grasrand
- Geen afvalkosten
- Lagere veegkosten
- Reinigende werking

BLUE-GREEN®

- CO² neutraal
- Elektrisch rijden
- Geen fossiele brandstof meer zoals diesel, maar biomassa
- Heet water 98°C
- Geen overlast, herrie en/of stof
- Eenvoudige techniek
- Voor kleinschalig werk

MACHINAAL VEGEN

- Dulevo 5000 D
- Euro 5 met Adblue
- Super fijnstoffilters
- Heel zuinig met waterverbruik
- Razend snel

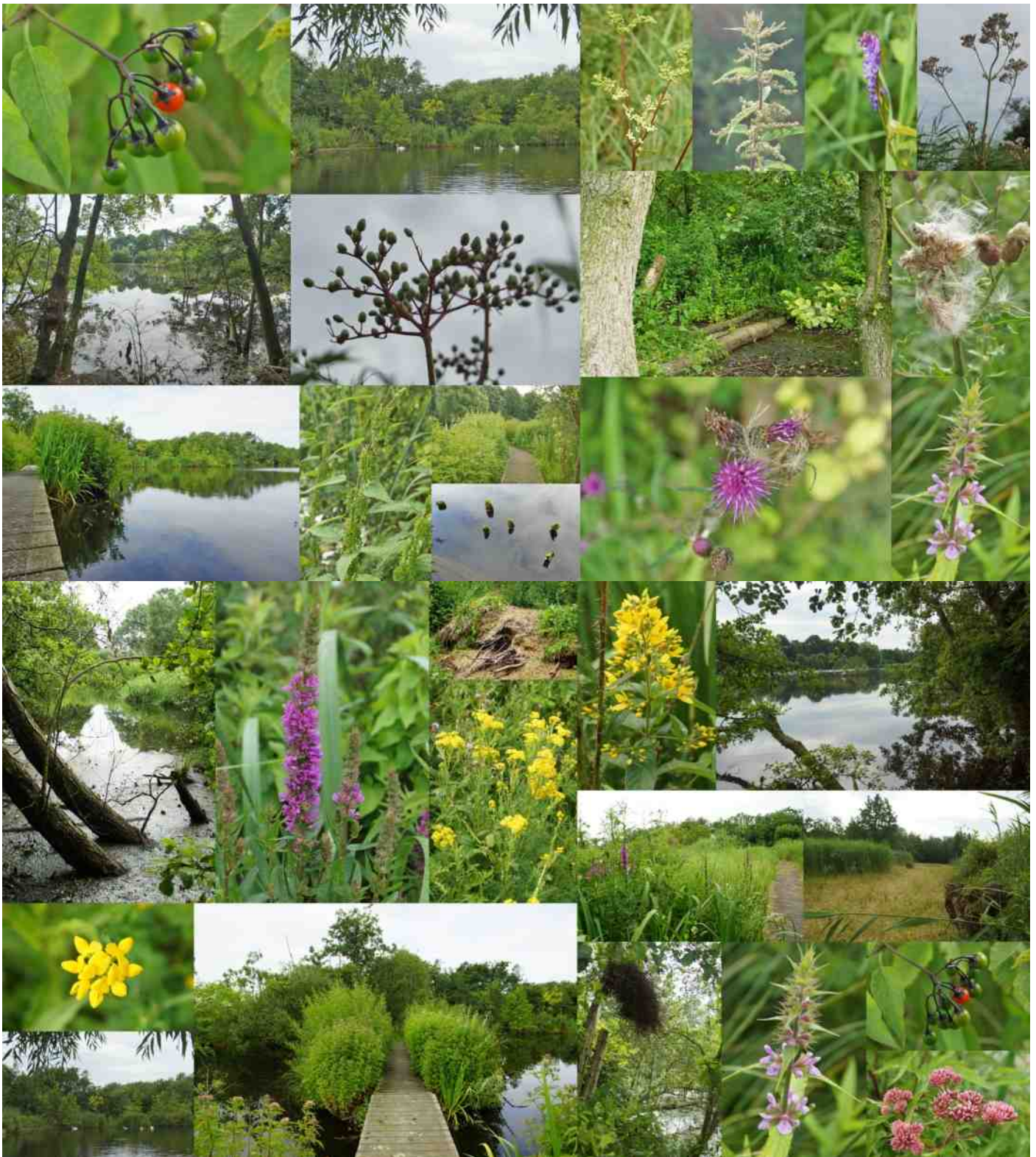
- 'DE PUNT METHODE' IS GOEDKOPER DAN SPIJTEN ALS JE ALLES EERLIJK MEETELT!
- GOED TOEPASBAAR MET INZET SW-MEDEWERKERS EN MENSEN MET EEN AFSTAND TOT DE ARBEIDSMARKT (SROI).
- GEEN RESISTENTE SOORTEN EN NIET WEERSGEVOELIG.

Groen aannemingsbedrijf
Punt B.V.

Zomeravondwandelingen in het Korenmolengat

Op vrijdag 2 september was al weer de laatste avondwandeling in het Koornmolengat in dit seizoen. Een goede reden om je weer eens onder deskundige leiding door dit natuurpareltje rond te laten leiden, nou dat was aan Marcella Hemkes en Cor van de Lustgraaf wel toevertrouwd. Marcella wist de zeven wandelaars te boeien met de 'geheimen' van het Koornmolengat. De paar eiken die er staan horen er eigenlijk niet thuis, ze deden vroeger dienst als eendenlokkers en leiden nu een kwijnend bestaan. De aanwezigheid van vossen is bekend, maar dat er ook een wolfspoot huist was nieuw voor mij. En dat hop zich windt met de klok mee en haagwinde zich daarentegen in tegengestelde richting verstrengelt, moet je ook maar opvallen. Overigens wist je dat in België 'hopmannen' streng verboden zijn, dan lusten ze het bier niet meer! Ook leuk te horen was dat het blad aan de rietstengels met alle winden meewaait en -draait en je moet in het najaar niet vreemd opkijken van een zwerm lallende spreeuwen die zich meer dan goed voor ze is, te goed hebben gedaan aan (over)rijpe vlierbessen. Het is te veel om op te noemen wat Marcella en Cor onze luisterende oren te bieden hadden. Maar eigenlijk heeft Het Koornmolengat geen woorden nodig, de beelden hieronder spreken voor zich, geniet ervan!♦

Tekst en beelden Arend Hoogeveen

Rotta Natuurwerk

Rien van der Vorm

De verplichte 'voorjaarsstop' zijn we doorgekomen door wat kleine klussen te doen. Ook hebben we enkele bezoeken afgelegd buiten ons werkgebied, zoals een fietstocht naar het Bentwoud en ons jaarlijkse uitje naar wijngaard De Vier Ambachten in Simonshaven op het mooie Zuid-Hollandse eiland Voorne-Putten.

Maar vanaf eind juni is het maaiwerk weer begonnen in het Koornmolengat, eerst werd het excursiepad traditiegetrouw weer in gereedheid gebracht voor de zomeravondwandelingen. Het pad verkeert echter op enkele plaatsen in erg slechte staat, een spoedreparatie was noodzakelijk. In september starten we met een 4 jaar durende reparatie van het gehele pad. Na het verwijderen van de oude zachthouten planken worden zo'n 2400 harde eiken planken gemonteerd.

De kruidenrijke hooi/rietlandjes zijn gemaaid en het maaisel is afgevoerd op de broeihopen, het veldje langs het excursiepad is voor het eerst niet gemaaid in de zomer. Door jarenlang dit veldje in de zomer en herfst te maaien is het nu voldoende verschaald en begroeid met kleurrijke bloemen, alleen een maaibeurt in de herfst is voldoende. Het voordeel is ook dat het tijdens de natuurwandelingen zichtbaar is wat we bereiken met ons maai-beheer.

Ook de hooilandjes langs de Hennipsloot en de Wiebertjes zijn gemaaid, wat door de enorme hoeveelheid gras en riet nog een hele klus was. In het natuurbeheer is het gebruikelijk om jarenlang de zelfde handelingen op de zelfde plaats en tijd te doen uitvoeren.

In de handboeken natuurbeheer wordt dit als voorwaarde voor een gewenste ontwikkeling gezien. Ook Rotta heeft min of meer zo gewerkt de afgelopen ruim 30 jaar, met als doel de gebruikelijk soorten die daar bijhoren. Maar de praktijk is weerbarstig: geen orchidee of andere plantensoort laat zich zien, maar in het Koornmolengat en de Hennipsloot zitten we er wel dicht tegenaan.

Het maaien in de Wiebertjes levert nog maar weinig op, hoewel de omstandigheden gunstig lijken. Vorig jaar leek het de goede kant op te gaan, maar dit jaar is alles anders. Door het eerst koude, en daarna natte voorjaar, is de gras- en rietgroei moeilijk te stuiten. Op het moment van maaien vormt dit een verstikkende laag, die de andere vegetatie verhindert om te groeien. In overleg met Dick Hoek is besloten volgend jaar in te spelen op de jaarlijkse verschillen in groei en te maaien direct na de bloei van de grassen. Niet overal, maar op enkele kansrijke plekken als proef. Op alle maailandjes gaan we meer variëren in tijd en plaats. Dit zogenaamde 'sinusbeheer' (zie www.vlinderstichting.nl/insectenvriendelijk-beheer) wordt steeds vaker door de grote natuurorganisaties gedaan. De starheid wordt hiermee doorbroken, de natuur geeft zelf aan wat en waar er iets groeit, en waar we dan het maaiplan op afstemmen.

Je kan natuurlijk ook zeggen waarom wordt niet gewoon zaaien? Echter iedereen heeft zo z'n eigen voorkeuren, ik ben bang dat we daar niet helemaal uitkomen. Ik ben er van overtuigd dat, door de juiste voorwaarden te scheppen ooit de daar horende soorten (terug)komen. ♦

PADDOCK

ALLROUND CATERING

Uw visie is onze uitdaging

* **CATERING:** broodjes, hapjes, salades en buffetten

* **PARTYRENT:** verhuur van taps, tafels, glaswerk etc.

* **PARTIJEN:** in onze zaal of op een door u gekozen locatie

Paddock Catering
Hoefweg 53 - 2665 CC Bleiswijk
010-5210331

www.paddockcatering.nl

Activiteitenkalender september tot en met december 2016

dag	datum	tijd	locatie	activiteit	doelgroep	info/aanmelden bij
do		10:00-16:00	Trefpunt	wekelijks , werken bij het Trefpunt	Rotta Actief!	Jan Noppers
do		vanaf 9:00	op locatie	wekelijks , werken in de natuur	Rotta Natuurwerk	Rien van der Vorm
do		10:00-16:00	Trefpunt	wekelijks , vrije inloop	openbaar	
za		12:00-16:00	Trefpunt	wekelijks , vrije inloop	openbaar	
sep						
di	13	20:00-22:00	Trefpunt	Bestuursvergadering	leden	bestuursleden
za	17	10:00-14:00	Moerkapelle	Publieks fietstocht Bentwoud	openbaar	Rien van der Vorm
za	24	8:00-16:30	metro Capelse-brug	Ledenexcursie Brabantse Biesbosch	leden	Henk Zomer
za	24	10:00-12:00 13:30-15:30	Trefpunt	Paddenstoelen en andere vruchten	Rotta Rangers	Gert Jansen
di	27	20:00-22:00	Trefpunt	Ledenavond, onderwerp nader te bepalen	leden	Hans Sanders
okt						
za	1	9:00-13:00	KMG	Natuurwerk	openbaar	Rien v.d. Vorm
za	8	10:00-12:00	Hoekse Hout	Natuurwandeling Lage Bergse Bos	openbaar	Rien v.d. Vorm Aad Deurloo
di	11	20:00-22:00	Trefpunt	Bestuursvergadering	leden	bestuursleden
za	22	8:00-16:30	P&R Meyersplein	Excursie Duinen van Voorne	leden	Henk Zomer
za	29	10:00-12:00 13.30-15.30	Trefpunt	Verrassende en leuke opdrachten	Rotta Rangers	Gert Jansen
nov						
za	5	9:00-13:00	n.t.b.	Natuurwerk	openbaar	Rien v.d. Vorm
di	8	20:00-22:00	Trefpunt	Bestuursvergadering	leden	bestuursleden
wo	16	13:30-15:00	Trefpunt	Samen genieten van de natuur	Rotta Kapoentjes	Gert Jansen
za	19	8:00-16:30	metro Hessenplaats	Excursie Leersumseveld , Utrechtse Heuvelrug	leden	Henk Zomer
za	26	10:00-12:00 13,30-15.30	Trefpunt	Vogelvoersilo maken	Rotta Rangers	Gert Jansen
di	29	20:00-22:00	Trefpunt	Ledenavond, onderwerp nader te bepalen	leden	Hans Sanders
dec						
za	3	9:00-13:00	KMG	Natuurwerk	openbaar	Rien v.d. Vorm
di	13	20:00-22:00	Trefpunt	Bestuursvergadering	leden	bestuursleden
di	27	20:00-22:00	Trefpunt	Ledenavond, onderwerp nader te bepalen	leden	Hans Sanders

Actueel Rotta-nieuws

Het meest actuele Rotta-nieuws vindt u op de website www.rotta-natuur.nl, bij het kopje "agenda" op de homepage. Hier is ook verdere informatie over de activiteiten te vinden. Even de activiteit aanklikken in de agenda en u weet alles wat u weten moet!

Toelichting activiteitenkalender

In de activiteitenkalender staan de activiteiten voor het komend kwartaal die bij het ter perse gaan van dit nummer bekend zijn. Kijk op de website voor de meest actuele informatie. Hebt u geen internet, of na het raadplegen van de website nog vragen? Neem dan contact op met de persoon die bij de activiteit vermeld staat.

Neem bij wandelingen en excursies altijd uw verrekijker mee. Eventueel is er een verrekijker te leen mits u dit tijdig aangeeft. Stem schoeisel en kleding af op het te bezoeken terrein en het weer. Bij deelname aan Rotta Actief! en Rotta Natuurwerk is het verstandig om vooraf even contact op te nemen om kleding en schoeisel af te stemmen op de te verrichten werkzaamheden.

Bij auto-excursies rijden we zoveel mogelijk met elkaar mee. We streven er naar passagiers zo gelijk mogelijk te verdelen over de beschikbare auto 's. Benzinekosten worden door alle inzittenden gedragen. Passagiers betalen per persoon € 0,10 per gereden kilometer, ongeacht het aantal inzittenden. Als iemand per se met de eigen auto wil rijden, en daardoor geen passagiers heeft, zijn de benzinekosten geheel voor eigen rekening. Chauffeurs die passagiers meenemen moeten een inzittendenverzekering hebben afgesloten. Consumpties en entreegelden zijn voor eigen rekening.

Doelgroepen

Openbaar	leden en niet-leden zijn van harte welkom, aanmelden niet nodig.
Ledenavond	alleen voor leden en donateurs, aanmelden niet nodig.
Cursus	alleen voor cursisten, dus tijdig vooraf aanmelden.
Rotta Onderzoek	inventariseerders en mensen met interesse voor onderzoek aan flora en fauna
Rotta Actief!	de werkploeg op donderdag, leden en niet-leden mogen meehelpen.
Rotta Natuurwerk	leden en niet-leden werken in de natuur, aanmelden niet nodig.
Rotta Varia	leden en niet-leden zijn van harte welkom, aanmelden niet nodig.
Rotta Kapoentjes	leden en niet-leden tussen 4 t/m 6 jaar zijn welkom, aanmelden vooraf noodzakelijk, vol is vol.
Rotta Rangers	leden en niet-leden tussen 7 t/m 12 jaar zijn welkom, aanmelden vooraf noodzakelijk, vol is vol.
Jong Rotta	leden en introducees vanaf 13 jaar zijn welkom, aanmelden niet nodig.
Wandeling	leden en niet-leden zijn welkom, aanmelden niet nodig.
Excursie	alleen leden, vooraf aanmelden, uiterlijk drie dagen voor de datum.

Locaties, informatie en aanmeld-adressen indien vooraf aanmelden nodig is

Afkorting	Plaats/gebied	Informatie bij	e-mailadres	Telefoon
BZ	Bleiswijkse Zoom	Aad Deurloo	a.j.deurloo@gmail.com	06 - 410 435 62
EDP	Eendragtspolder	Dick Hoek	dickhoek@planet.nl	06-51 23 76 29
HBB	Hoge Bergse Bos	Aria van Ballegoie	avanballegoie@gmail.com	010 - 455 22 61
KMG	Koormolengat	Aad Deurloo	a.j.deurloo@gmail.com	06 - 410 435 62
LBB	Lage Bergse Bos	Rien van der Vorm	rienvandervorm@hetnet.nl	079 - 593 12 62
ZHP	Zevenhuizerplas	Aad Deurloo	a.j.deurloo@gmail.com	06 - 410 435 62
Rotta Actief!	Trefpunt Rotta	Jan Noppers	jannoppers@gmail.com	010 - 418 47 76
Rotta Kapoentjes	Trefpunt Rotta	Gert Jansen	rotta.jeugd@gmail.com	010 - 511 57 20
Rotta Rangers	Trefpunt Rotta	Gert Jansen	rotta.jeugd@gmail.com	010 - 511 57 20
Rotta Onderzoek	diverse locaties	vacant		
Jong Rotta	Trefpunt Rotta	Hans Sanders	hsas22@gmail.com	06-40 56 77 69
Rotta Varia	Trefpunt Rotta	Ad Somers	trefpuntbeheer@gmail.com	06 - 39 32 11 13
Rotta Natuurwerk	diverse locaties	Rien van der Vorm	rienvandervorm@hetnet.nl	079 - 593 12 62

Excursies en weekenden, informatie en aanmelden bij

Henk Zomer	h.zomer5@upcmail.nl	010 - 455 10 20
------------	---------------------	-----------------

Vertrekpunten wandelingen, tenzij anders aangegeven

BZ	parkeerplaats bij restaurant 't Zeeltje, Kooilaan 3, 2665 KR Bleiswijk
EDP	parkeerplaats bij Zevenhuizerplas, Middelweg, Zevenhuizen
HBB	parkeerplaats Outdoor Valley, Hoeksekade 141, 2661 JL Bergschenhoek of Trefpunt Rotta
KMG	brug over de Hennipsloot bij restaurant De Roerdomp, Tweemanspolder 12, 2761 ED Zevenhuizen
LBB	bij restaurant 't Hoekse Hout, Bergse Bosdreef 6, 2661 GN Bergschenhoek
ZHP	bij restaurant De Strandgaper, Strandweg 1, 2761 DM Zevenhuizen

Indien onbestelbaar retour: Hoeksekade 164, 2661 JL Bergschenhoek

MB 81 Bijeneter © Chris van Rijswijk

Mystery Bird

Chris van Rijswijk

MB81

Een makkie, deze kleurrijke vogel is onmiskenbaar een bijeneter. Kan niet missen! Ook het geluid is kenmerkend. Een hele herkenbare vogel dus. Deze vogel is in Nederland een schaarse vogel. Door de warmere temperaturen wordt hij steeds vaker waargenomen in ons land.

MB 82 Kneu © Chris van Rijswijk

MB82

De kneu, ook zo gemakkelijk te herkennen. Tenminste, op deze foto. In het veld zijn ze lastiger op naam te brengen, omdat ze meestal schuw zijn. Altijd maar dat wegvliegen. De rood/rossige borst en opkap wijzen op een mannetje kneu. Het vrouwtje mist deze rood/rossige borst. Alleen de barsijs lijkt enigszins op onze vogel. Die heeft o.a. niet zo'n mooi blauw/grijs snavelkje. De kneu is een broedvogel in ons werkgebied. Herken je het geluid van deze vogel, dan zul je hem regelmatig over horen vliegen...

Bijgaand 2 nieuwe foto's. Je kunt je oplossing naar mij mailen (cdvrijswijk@gmail.com) of zelf de antwoorden onthouden. De oplossing staat in het volgende nummer. Kijk ook eens op mijn website: www.birdshooting.nl. Succes...♦

MB 83 © Chris van Rijswijk

MB 84 © Chris van Rijswijk